

শ্রীযুত ডিম্বেশ্বৰ নেওগ শ্ৰীযুত সাতভৰণীয়া কবিতাৰ কিতাপ

ইন্দ্ৰধনু

১। অসমীয়া বুৰঞ্জীমূলক উপক্ৰান্তৰ শব্দত ভেটি বাছোতা
শ্ৰীযুত সাহিত্যিক শ্ৰীযুত বজনীকান্ত বৰদলৈ ডাঙৰীয়াই লিখিছে—

“.....চাই বৰ ভাল— “ইন্দ্ৰধনু” ব সকলো বৰণেই
মনমোহা যেন লাগিছে। বাবে ফল চাবই লাগিছো।”

২। “বাহী”ৰ সম্পাদক সাহিত্যবৰী শ্ৰীযুত ক্ষত্ৰীনাথ বেজবৰুৱা
দেৱে লিখিছে—

“.....গ্ৰন্থকাৰ কবিয়ে আন আন দিগ্ধৰ কবিতাৰ গ্ৰন্থ লেখিছে,
সেইবোৰৰ মাজত এই “ইন্দ্ৰধনু” নিশ্চয় জ্বলি কি থাকিব।”

৩। “আসাম সাহিত্য সভা পত্ৰিকা”ৰ ভূতপূৰ্ব সম্পাদক,
ভাষাতত্ত্ব সাহিত্যিক, শ্ৰীযুত দেৱানন্দ ভৰালী ডাঙৰীয়াই লিখিছে—

“..... নানা বৰ্ণমৰ কাব্য ভাষা হুই চাৰি আঘাৰ কথাৰে বিবিধ
ছন্দত ব্যক্ত কৰি নেওগদেৱে শিল্পী সাহিত্যকৰ পৰিচয় দিছে।...
সাহিত্যত “ইন্দ্ৰধনু”ৰ ঠাই নিশ্চয় ওখ।.....পঢ়ি আমনি নলগা
হৈছে—

“সেই দিন ধৰি বাঞ্ছিছে প্ৰাণত যেন
খলক লগাই সেই অন্তহীন একেটি বাঞ্ছনা !
নেদেখা একেটি জোনে বৰষিছে ধাৰাধাৰ
আনি যেন কৰবাৰ, তৃপ্তিহীন উতলা জোছনা।
জোনোৱে পোহৰ দিয়ে, মৰতে মাধুৰী পিয়ে,
মোৰ কিন্তু পৰাগত কি যে এক নজনা বাসনা !”

..... বেলেগ বেলেগ অৱস্থাত মাহুৰৰ মনত একোটা অম্লভৱ
ঈদামৱাটকৈ জাগে, আকৌ মাৰ যায়, সম্পূৰ্ণৰূপে সাধাৰণ মাহুৰে
সিহঁতক realise কৰিব নোৱাৰে। যি লেখকে সেইবিলাকক
ভাষাৰ সহায়েৰে মনত ফটকটীয়াতকৈ তুলি দিব পাৰে, তেওঁৰেই কবি।
শ্ৰীযুত ডিম্বেশ্বৰ নেওগ এই বিষয়ে কৃতার্থ হৈছে যেন লাগে।”

দীপাবলি

[গল্পশ্ৰেণী]

শ্ৰীডিবেশ্বৰ নেওগ

প্ৰথম তাণ্ডবণ

বহাগ, ১৮৫৩ শক

প্ৰকাশক

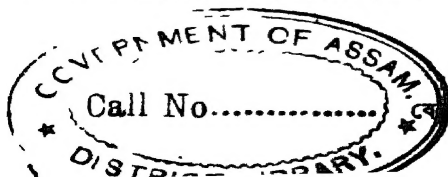
শ্ৰীহৰিপদ দত্ত

ধলপুৰ, উত্তৰ লখীমপুৰ

প্ৰিণ্টাৰ—শ্ৰীৰাজেন্দ্ৰলাল সবকাৰ

কাত্যায়নী মেসিন প্ৰেস

২৬ নং কৰ্ণওয়ালিশ ষ্ট্ৰীট, কলিকাতা।

১০০ ছফনা

দীপাবলি

প্ৰথম

		পিঠি
(১)	কবিতাৰ কাঠসংস্কাৰ ...	১
(২)	প্ৰৱন্ধ-লেখক ...	৬
(৩)	ভিকতা-সেকৱা ...	১৪
(৪)	নতুন প্ৰৱন্ধ ...	১৯
(৫)	জীৱন্ত অভিনয় ...	২৪

দ্বিতীয়

(১)	সাদৰীৰ মৃত্যুশয্যা ...	৩১
(২)	ভিকতাৰ প্ৰাণৰ কথা ...	৩৮
(৩)	অনন্তৰ উদ্দেশে ...	৪৬
(৪)	মৃত্যুৰ মুখত ...	৫৩
(৫)	তিল-মাহ ...	৬০

অসমীয়া গল্প-সাহিত্যত

লক্ষপ্ৰতিষ্ঠ

শ্ৰীযুত শৰৎচন্দ্ৰ গোস্বামী দেৱৰ

কবকমলত

একে গ্রন্থকাৰৰ প্ৰকাশিত

১। মালিকা (শোক কবিতা)	।০
২। মৃদুবা (গান)	০
৩। ভোগজ্বৰা (আই-তুতি)	০
৪। মালতী (খণ্ড-কবিতা)	।৭০
৫। আকুল পথিক (দ্বিতীয় তাণ্ডব)	।৭০
৬। দীপাবলি (গল্পশ্ৰেণী)	।৭০
৭। শূৰ্পিতৰা (খণ্ড-কবিতা)	॥০
৮। ইন্দ্ৰধনু (কেচাবন্ধা)	॥০
(পকাবন্ধা)	৭০

অপ্ৰকাশিত

- ৯। থাপনা (সকলৰ উপযোগী কবিতা)
 ১০। বিচক্ৰা (বিবিধ কবিতা)

পোহাৰ ঠিকনা—(১) বৰকটকী কোম্পানী, যোৰহাট

(২) এজেন্সী কোম্পানী, বিহাৰাৰী

(৩) গ্ৰন্থকাৰ, উত্তৰ লগামপুৰ

*Library books will give you more pleasure
if handled carefully with clean hands*

দীপাবলি

—:—

প্রথম

কবিতাৰ কাঠসংস্কাৰ

সাদু ভাষাৰে কবলৈ গলে, সকলোৰে মই জানিব
ফুলাম বাটত সুধীৰগামী। মোৰ এই গুণৰ মোল নুবুজা
শিক্ষকৰ কাণ-মোচবাটো, চেকনিৰ কোবটো, সেইদেখি
মোৰ কাৰণে ভাত-মাছ !

বিশেষকৈ অক্ষশাস্ত্র মোৰ মানত মহাব্যাভ্রঃ। অক্ষৰ
পৰীক্ষা বুলিলেই মোৰ গা স্বৰ্ঘমা দিয়ে। পাছে
আদিৰেপৰাই যে পঢ়াশুনাত মই এইদৰে দলিয়াই পেলাব-
লগীয়া বিধৰ আছিলোঁ, এনে নহয় ; মাজ-বতৰতহে
মোৰ পঢ়াশুনাত এই 'বিষ্ট' পৰিছিল। লোকক দেও-
ভুতে পায়, মোক পাইছিল 'কবিতাই'।

দীপাবলি

আমৰ পোক আমৰ ভিতৰতেই হয় ; কবিতাৰ পোকও মোৰ মনৰ ভিতৰত সেইদৰেই নোসোমালেনো আন কি উপায়ে সোণাল, মই ভাবি নাপাওঁ । তাহানি উপানীন্দ্রনাথ গগৈৰ “লবাশিক্ষা” আগছোৱা-শেহছোৱা ভালকৈ পঢ়িবপৰা হদৰেপৰা, “কবিতাপুথি” আৰু “কবিতা-গ্ৰন্থম” পাঠ্য আৰু আদৰ্শনি পাবৰেপৰা সাহিত্যৰ ফালে মোৰ দাঁউতি ক্ৰমাৎ বাঢ়িবলৈ ধৰিলে ; পদ-মিলোৱা ব’লোব পাৰি আৰু নিজাও সেইদৰে ‘আমি’ৰ লগত ‘তুমি’, ‘হাঁহি’ৰ লগত ‘কাঁহী’ মিলাই পঢ়া বচনা কৰি তাত এটা বাগী বহা উমান পাবলৈ ধৰিলোঁ ।

এইদৰে একালে পদ্যৰ বাগী, আনফালে পঢ়াশুনাৰ শিশু-কেহা আৰু জ্বলা-টেঙা খাই ঢলিয়াই-কলিয়াই হিংৰাজী পঢ়াশালীৰ তৃতীয় শ্ৰেণী (এতিয়াৰ মফে অষ্টমমান) পালোহি । এই অৱস্থাতে মোৰ লিখালৈ বহাগৰ শেষৰ লুইতৰ গৌতৰ দৰে এটা নতুন কোবাঃ সোত আহিল, আৰু কবিতাৰ পাছত কবিতা ওলাবলৈ ধৰিলে । কিন্তু ইয়াৰ ভিতৰত আচৰিত কথা এইখিনিহে যে সেই কবিতাশেষৰ মই কোনো আলোচনালৈ প্ৰকাশৰ কাৰণে নপঠিয়াওঁ । আন নালাগে, তেতিয়া পঢ়াশালীৰপৰা মোৰ নিজা সম্পাদকত্বত

কবিতাৰ কাঁঠসংস্কাৰ

ওলোৱা হাতেলিখা কাকত “সাহিত্য”তো মোৰ নামে কোনো কবিতা প্ৰকাশ হোৱা কোনেও দেখা নাপায়।

সাধাৰণ সকলো নতুন লেখকৰ দৰে মই নো কিয় “মন্দঃ কবিঃ যশঃপ্ৰাৰ্থী” নহওঁ, এই কথা মোৰ বন্ধু-সমাজৰ মাজত এটা সাঁথৰেই ; যি সকলে তাক পানীমিঠে বুলি উৰাই দিব খুজিছিল, তেওঁলোক নিশ্চয় সত্যৰ ভালেখিনি আঁতৰত আছিল। বহাগৰ শেষৰ বুঢ়া লুইতৰ সেই নতুন সোঁত কোন সাগৰক লক্ষ্য কৰি মোৰ কবিতাৰ মাজেদি ববলৈ ধৰিছিল, সেই কথা জানিবৰ সুবিধা সাধাৰণৰ নাছিল। যি দুই বা এজন অন্তৰঙ্গ বন্ধুৱে জানিছিল, তেওঁলোকেও তাক অতি গোপনীয়ভাৱেই ৰাখিছিল।

কিন্তু মোৰ কবিতাৰ এই বহুশ্ৰু আৰু সৰহ দিন গুপ্ত হৈ থাকিবলৈ নাপালে; দৈবৰ দুৰ্বিপাক মোৰ কাম চাপিল। সেইবাৰ স্কুলৰ বছেৰেকীয়া পৰীক্ষাত মাৰিলোঁ ‘ফেইল্’; নাপালোঁ। প্ৰমোশ্বন্ ! ইয়াৰ কাৰণ অনুসন্ধান কৰিবলৈ পিতাদেউ হেড্-মাষ্টৰৰ কুৰিলৈ গল। হেড্-মাষ্টৰে মোৰ ক্ৰমে অধঃপতন হৈ আহি এই অৱস্থা পোৱাৰ কথা সকলো বিৱৰি জনালে। নম্বৰৰ বহীখন উলিয়াই দেখুৱালে; পোনতে, অন্ধত নম্বৰ পাইছোঁ এশৰ ভিতৰত

দীপাৱলি

দহ ; আৰু আনবোৰ বিষয়তো ভথৈবচ । মোৰ কথা-
বাৰ্ত্তাকে পাতি পাতি দুয়ো ফুৰি ফুৰি আমাৰ ঘৰ
পালেহি । তেতিয়া মই ঘৰত নাছিলোঁ ।

মোৰ কুঠৰীত সাধাৰণতে পিতাদেউ বা আন কোনো
ডাঙৰ মানুহ নোসোমায় । বিশেষকৈ সেইদিনা পৰীক্ষাৰ
বাৰ্ত্তি পাই মনত বৰ দুখ লাগি দুৱাৰ ভালকৈ মাৰি
ওলাই যোৱা মোৰ মনত আছে । গধূলি ফুৰি আহি
দেখোঁ, মোৰ কোঠাৰ দুৱাৰ মুকলি । কোনে এনে অন-
ধিকাৰ প্ৰবেশ কৰিলে বুলি ভিতৰ নোমাই চাওঁ, কেও
নাই । মনত সন্দেহ হল, জানোচা ময়ে যাওঁতে চিন্তা
আৰু দুখত দুৱাৰ মাৰিবলৈ পাহৰি গলোঁ । কিন্তু মোৰ
মেজলৈ চকু পৰিলত ক্ৰমে সেই সন্দেহ আঁতৰ হল ।
মোৰ কতাপাখনি আগৰ সজ্জাই ধোৱা অৱস্থাত নাই,
কোনোবাই অলপ সঁচৰতি কৰি থৈছে । তাৰ পাছত
যেতিয়া মোৰ শোৱা চাৰিপাটীত চকু পৰিল, মুহূৰ্ত্ততে
চুলিৰ আগে জীৱ গল । সেই সকলোবোৰ কোনোবাই
মাৰি-চাৰি থৈছে ; আৰু মোৰ গাৰুৰ তলৰ কাকত-পত্ৰ
সকলো গোটেইখনতে পৰি আছে ।

মোৰ দুৰ্দাস্ত সেই কবিতাবোৰৰ জন্ম আছিল মোৰ
অলজ্ঞতা আৰু জ্যামিতিৰ বহীৰ পাতত, আৰু ৰাখিছিলোঁ ।

কবিতাৰ কাঠসংস্কাৰ

শিতানৰ ফালে ঢাৰিপাটীৰ তলত। তাহামি ৬নবেশ্বৰ শৰ্ম্মাৰ “নৰজন্ম লভি যিটো নহয় অমৰ। বেণু সম নাম লুপ্ত হয় সিজনৰ ॥” ইত্যাদি কবিতাৰ দৰে মোৰ বহুত কবিতাৰ প্ৰথম আখৰটোহঁত ক্ৰমে একেলগ কৰি জোঁটালে কবিৰ কোনো এগৰাকী আৰাধ্যা স্তম্ভৰীৰ নাম হয়। মোৰ গাকৰ তলতো আছিল কোনোবা তিক্ততাৰ হাতৰ বগলীঠেঙীয়া আখৰৰ দুটি এটি আধৰুৱা কবিতা।

এইদৰে চৰগপৰা মানুহৰ নিচিনাকৈ কিমানপৰ আছিলোঁ কব নোৱাৰোঁ, এনেতে মেজত থকা পিতা-দেউৰ আখৰ কেইটামানলৈ চকু গল। তাত পিতাদেৱে মোক সম্বোধন কৰি, মোৰ কৰ্ত্তব্যজ্ঞান-শৃংখলা আৰু মূৰ্খতা, ছাত্ৰজীৱনত প্ৰেমৰ ৰাজ্যত অনধিকাৰ চৰ্চ্চা, আদি নানা বিষয়ে অতিকৈ তীব্ৰস্বাৰ কৰিও শেহত এটি সদুপায় দিছিল বোলে মোৰ স্বভাৱ সংশোধন কৰিবৰ সময় তেতিয়াও উকলি যোৱা নাই, আৰু তাৰ বাবে স্তম্ভালিকে মই সেই ঠাই এৰি ডিব্ৰুগড়লৈ গৈ তাত ককাইদেউৰ লগত থাকি ভালদৰে পঢ়াশুনা আৰম্ভ কৰিব লাগে।

পিতাদেউৰ উপদেশকে বাক্যে বাক্যে শিৰোধাৰ্য্য কৰি সেইদিনাই মই মোৰ পাঠ্যপুথি সামৰি-স্মৃতিৰি

দীপাবলি

পিছদিনা পুৱা ডিব্ৰুগড়লৈ যাবলৈ বুলি টালি-টোপোলা
বাঞ্চিলোঁ, আৰু ইমানদিনে গোপনে লিখা প্ৰেমৰ কবিতা
আৰু চিঠি-পত্ৰবোৰ গোটাই-মেৰি আগিদেৱতাক সমৰ্পণ
কৰিলোঁ। ভেঁতিয়াবপৰা আৰু মোৰ কবিতাৰ ৰোগ
কোনবান্দি গল।

প্ৰবন্ধ-লেখক

(১)

‘আও বোপাই ! পৰিলোঁহি আকৌ এই অজগৰটোৰ
মুখত ! অজগৰ নাপটোৱে যেনেকৈ ভালোখনি নিলগৰে
পৰা তাৰ চিকাৰটো নাকৰ উশাহেৰে হোঁপা মাৰি চপাই
পেটত সন্মায়গৈ, এওঁৰ ওচৰ পালেও সেইদৰে আমাৰ
ৰক্ষা নাই। নেদেখিছা, নো বজাঘবীয়া টেকেলাটোৰ
দৰে কেনেকৈ হাতত দীঘলীয়া তুলাপাত ডোখৰ লৈ
ঘৰি ফুৰিছে ! পড়িবলৈ ধৰিলে আৰু তাৰ ওৰ নপৰে,
ওলাইহে যায়। ভাল আপদ ! পৰিল চকু এই ফালে।

প্ৰবন্ধ-লেখক

মাতিমে নগলেও পায় বেয়া, আৰু গলেও পঢ়িবলৈ ধৰি নেবেহে নেৰে। আজি এটা উপায় কৰিব লাগিল; বজাৰলৈ তেওঁৰ ঘৰৰ আগে নগৈ এইটো বাটেই ভাগোঁ, লাগে বজাৰ পাওঁতে বাটত এফেৰা পলমেই হক।' এই বুলি বজাজনে চাৰি আলিৰ মূৰটোৰপৰা ঘাই বাট এৰি সৰু বাট এটাইদি ঘূৰিবৰ দিহা কৰিছে।

'কি হেঁ, হলি বাপা, আজি দেখোন আওহতীয়া বাটটো ধৰিলা? বোলে! আমাক আজি নেদেখা ভাও জুৰিয়ে যাব খুজিছিল। নে কি?'

'এ, নহয় বুইছেনে! আপোনালৈ মই মনেই কৰা নাছিলোঁ। আজি কিবা লেঠাত আকৌ এইখিনিৰ পৰা ঘূৰি আহিবলৈ যাব লগাত পৰিলোঁ। পাছে আপুনি নো কি কৰিছে? হাতত নো সেইখন কিহৰ পঢ়না পালে?'

'কেলেই, তোমাক মোৰ সেই 'আমাৰ জাতীয় সমস্যা' বোলা বচনাখন পঢ়ি শুনোৱা নাই নে কি? এইখন বৰ সাকুৱা বচনা। মই কিমান ভাবি-চিন্তি লিখিছোঁ, তোমাক কি ক'ম? পাছে, হব কি! এইখন 'পাণ্ডুবজ্জিত' দেশত কি সাহিত্যৰ উন্নতি, কি জাতীয় উন্নতি হব খুজিছে? লোকৰ ভাল এটা

দীপায়লি

দেখিলেই পুৰিলে চকু, লগালে খোচাখুচি ! এই যে
আমাৰ কাকতৰ সম্পাদকবোৰ দেখিছা, আটাইবোৰ
ঘোৰ স্বার্থপৰ ! সেই দিনা এখন কাকতলৈ এই
প্ৰবন্ধটো পঠিয়ালোঁ, (অৱশ্যে তোমাক “কাকতখনৰ
নামটো নকওঁ), সম্পাদক দেৱে উলিয়ালে ইয়াতে
এশ এবুৰি আন্দোঁৱাহ ! প্ৰথমতে, প্ৰবন্ধটো বৰ দীঘল ;
দ্বিতীয়তে, ভাষা শুদ্ধ আৰু পৰিমাৰ্জিত নহয় ; তৃতীয়তে,
কথাৰ পুনৰ্কল্পিত বৰ নবহ হৈছে, ইত্যাদি ইত্যাদি !
পাছে, কথা জানো সেইটো ? বোলে “কথা বাক’ত ?
ভেকুৰিৰ তলত ।” আমাৰ এনেকুৱা প্ৰবন্ধ প্ৰকাশ
কৰিলে সম্পাদকৰ মিছাৰ লেখনীৰ মান কমে নহয়, তুমি
জানো বুজা নাই ? আন নালাগে, বাক তুমি এইটোকে
নো নোচোৱা কেলেই, কেইজনে ইমান কষ্ট কৰি এনে
প্ৰবেশণামূলক প্ৰবন্ধ লিখে ? এইদৰে বাক আমাৰ
মাজত পদস্পৰ শলাগ-সহানুভূতি নহলে কোনে লিখি
মৰে হেঁ ? প্ৰবন্ধ লিখি ধন উপাৰ্জন তো নহয়েই !
তেও কাকতখনতে প্ৰবন্ধটো ওলাওক, প্ৰবন্ধটোৰ তলত
নামটোকে কটকটীয়াকৈ ছপাওক, সিও নাই ! গুণীৰ
গুণৰ মোল শুবুজিলে আৰু উপায় কি ? কিতাপ
লিখিবা, তুমি নিজে ভালক বুলি গৈ এখন উপহাৰো দি

প্ৰবন্ধ-লেখক

আহিবা ; তেও কিতাপখন তোমাৰ একেবাৰে ভাল বুলি কেতিয়াও নকয় ; এটা নহয় এটা খুঁত দেখুৱাই কব— ‘ভবিষ্যতত গ্ৰন্থকাৰে মোল থকা কিতাপ লিখিব পাৰিব বুলি আশা কৰোঁ ।’ কিমান দেখিবা, কিমান শুনিবা ! এই প্ৰবন্ধটো মই সিদিনা নিজেই লুকাই আনিলোঁ, বুইছা ? পাছে, দুপাতমান পঢ়োঁ, তুমি শুনিযে যোৱাচোন ।’

হলিৰামে মূৰটো খজুৱাই খজুৱাই কলে, ‘শুনিবলৈ নো কি ? পাছে, বৰ ডাঙৰ লেঠা এটা—’

‘খোৱা হৈ ! অলপমান বোৱা । সবহ দীঘল তো নহয় । কাইলৈ আহিব পাৰিবা জানো ?’

‘সেইদৰে হলে নো কি ? কোনো কথাই নাই দেখোন ! পাৱোঁ তো আহিব কাইলৈ । পাছে, এতিয়া বিদায় হে ।’

‘বাক, সোৱা । পাছে কাইলৈ আহিবলৈ আকৌ নাপাহৰিবা, দেই ?’

‘ওঃ ভাল কৈছে, কিয় পাহৰিম ?’ বুলি হলিৰামে পোন বাটেই খোজ ললে । অলপ গৈ উভটি চাই দেখে যে ‘সাহিত্যবজাৰ’ ঘৰ সোমাল । সি অঙ্গি-ভঙ্গি কৰি সেই ফালে চাই কলে—‘বাক, কাইলৈ তোমাৰ বচনা শুনিবলৈ অহাটি গৈছে আক !’

দীপাবলি

(২)

সঁচাকৈয়ে পিছ দিনা হৰিৰাম বচনা শুনিবলৈ নাছিল। প্ৰবন্ধ-লেখকৰ হৰিৰামৰ ওপৰত বৰ খং উঠিল। সেই খং লাহে লাহে অসমীয়া আলোচনীৰ সম্পাদকৰ ওপৰলৈ আৰু শেহত মোটেই অসমীয়া সাহিত্য আৰু অসমীয়া জাতিৰ ওপৰলৈ বাগৰিল। তেওঁৰ খঙৰ ডাৱৰ পোনতে হৰিৰামৰ ওপৰত ঘণিভূত হোৱা অৱস্থাবপৰা ক্ৰমে যিমানৈ ছেদেলি-ভেদেলি হৈ মেল খাই পৰিল, সিমানৈ সি সবহ ঠাই জুৰিলে সঁচা, কিন্তু তাৰ গধুৰতা সেই অনুপাতে পাতলিল। তেওঁ মুখত সোঁহাতৰ মাজৰ আঙুলিটো স্তম্ভুৱাই অলপ সময় বল, তেওঁৰ মনত যেন আজি কিবা এটা নতুন ভাব খেলালে। ডাৱৰৰ মুখত ব'দৰ জ্বলিওনি পৰা দি তেওঁৰ মুখত যেন এটি নতুন আভা দেখা গল। এইবাৰ তেওঁ প্ৰবন্ধটো লৈ আকৌ মনোযোগেৰে তাক লুটিয়াই-বগৰাই চাবলৈ ধৰিলে, যেন তেওঁ কাৰাবাৰ বচনাৰ হে কিবা দোষ-গুণ বিচাৰিবলৈ বহিছে।

প্ৰবন্ধ-লেখকজন বৰ্তমান অসমীয়া সাহিত্যৰ এজন শুলেখক। সম্প্ৰতি যি সময়ৰ কথা কোৱা হৈছে, সেই সময়ত তেওঁৰ এটা ঘাই দোষ আছিল—তেওঁ নিজেই

প্ৰবন্ধ-লেখক

নিজক আৰু নিজৰ লিখাক বৰ বুলি ভাবে, আৰু সেই দৰে আনৰ আগতো বৰাই কৰে ; সেইদৰেই লিখাতো তেওঁৰ চলোপাতি কথা আৰু অযথা পাণ্ডিত্য-ভেদ ওলাই পৰিছিল। সাহিত্যিক হ'বৰ কাৰণে যে অশেষ সাধনা, যথেষ্ট ধৈৰ্য, অধ্যৱসায় আৰু স্বাধীন, আৰু চিন্তাশীল মনৰ গতি লাগে, এইবোৰ নাভাবি কেৱল তেওঁ লিখাৰ কথাহে ভাবিছিল। তাৰ উপৰি, বাটত চিনাকি মানুহ যাকে য'তে পায় ধৰি নি তেওঁৰ প্ৰবন্ধ পাঢ়ি শুনোৱা অভ্যাস আছিল, আৰু সকলোৰে যে সকলো পৰতে তেওঁৰ বচনা শুনিবলৈ ইচ্ছা নহবও পাৰে, এইটো কথা তেওঁ সেই সময়ত পাহৰি গৈছিল। এনে অযথা যশলিপু আৰু স্বাৰ্থপৰ স্বভাৱৰ কাৰণেই হ'লিবামে তেওঁক বিদ্ৰূপভাৱে 'সাহিত্যবত্নাকৰ' উপাধিৰে ভূষিত কৰিছিল।

যিখন কাকতলৈ তেওঁ প্ৰবন্ধটো প্ৰকাশৰ কাৰণে পঠাইছিল সেইখন "বন্ধু"। তাৰ সম্পাদক এজন স্বনাম-প্ৰসিদ্ধ সাহিত্যিক। প্ৰবন্ধ প্ৰকাশ নকৰা খণ্ডৰ ভৱনত তেখেতৰ পৰা 'সাহিত্যবত্নাকৰে' যে সেইদিনা গৈ অকল প্ৰবন্ধটো হে ঘূৰাই আনিছিল এনে নহয়, তাৰ লগতে তেওঁ সম্পাদকক এইবাৰ কথাও শুনাই আহিছিল,—

দীপাবলি

‘আপোনাৰ এই কাকততে মোৰ প্ৰবন্ধ এদিন প্ৰকাশ
কৰাইহে এৰিম।’

(৩)

ভালেমান দিনৰ মূৰত আমাৰ প্ৰবন্ধ-লেখক আকৌ
এবাৰ “বন্ধু”ৰ সম্পাদকৰ ঘৰত ওলালহি। হাঁহি হাঁহি
চকি এখন টান মাৰি আনি তেওঁৰ কামতে বহি কলে,—
‘সম্পাদক ডাঙৰীয়া, নমস্কাৰ!’
‘নমস্কাৰ!’

‘পাছে, আপোনাৰ অহা সংখ্যা ‘বন্ধু’ৰ বাবে প্ৰবন্ধ
বাছিছেনে কি? অ,’ এটা কথা মনত পৰিছে।
আপোনাৰ যোৱা বাৰৰ কাকতত ওলোৱা ‘প্ৰেমানন্দৰ’
প্ৰবন্ধটো দেখোন বহুতে বৰ ভাল বুজিছে; সেই বিষয়ে
আপোনাৰ নিজা মতামত কি?’

‘মোৰ মত বেয়া নহয়। এতিয়ালৈকে মোৰ হাতত
পৰা মুলিখিত প্ৰবন্ধৰ ভিতৰত সিও এটা। ভালকৈ
পঢ়ি-শুনি আৰু আয়ত্ব কৰি লিখা নথি নো বেয়া হব
কিয়? প্ৰবন্ধ লিখিবলৈ হলে যে অলপ ভালকৈ প্ৰবন্ধ
কৰি লিখিব লাগে, এই কথাটোকে আমাৰ সবহভাগ
অসমীয়া সাহিত্যিকে নুবুজে, ই বৰ দুৰ্ভাগ্যৰ কথা।’

‘পিছে লেখকজন যে অজ্ঞাত?’

প্ৰবন্ধ-লেখক

‘প্ৰবন্ধতো ছদ্ম নামৰ বাহিৰে নিজ নাম দিয়া নাই যদিও, তেওঁ ক’ত ধৰা নপৰাকৈ সাৰে ? সেই ‘প্ৰমানন্দ’ এতিয়াও সম্পাদকৰ হাতৰ মুঠিতে ।’

প্ৰবন্ধ-লেখকে এইবাৰ ৰগৰি ফুটাই হাঁহিলে—
‘সম্পাদকসকলৰপৰা তেনেহলে উপায় নাই ।’

‘প্ৰবন্ধ প্ৰকাশ নকৰিলে যে সম্পাদকসকলকো লোকে উপায় নোহোৱা অৱস্থাত পেলায় ? তেওঁলোকে ভাবি নাপায় যে ভাল প্ৰবন্ধ প্ৰকাশ কৰে মানে কাকতৰ আৰু সম্পাদকৰেই বিশেষ খ্যাতি । মোৰ মনেৰে, যিদিনাৰে পৰা আমাৰ লেখকসকলে যশলিপ্সু হৈ নামৰ কাৰণে কলম নিত্যাি সাহিত্যৰ পবিত্ৰ ইকত লিখনী ধৰিব, যিদিনাই আমাৰ লেখকসকলে বুজিব যে সাহিত্য-সেৱা লৰাৰ পেমালি নহয়, নিজৰ যশগান কৰিবৰ টোকাৰী নহয়, যিদিনাৰে পৰা আমাৰ আৰু এই অৱস্থা নাথাকে, সকলো বাধাৰ ভেটা ভাঙি তেতিয়া অসমীয়া সাহিত্যলৈ উন্নতিৰ এটি নতুন দল আহিব, আৰু অসমীয়া জাতি আকৌ ধন্য হব ।

‘গাগবটো প্ৰবন্ধৰ দোষ ইয়াত প্ৰায় সমূলি নাথাকিলেও, প্ৰবন্ধটো পঢ়িয়েই মোৰ বুজিবলৈ বাকী নাথাকিল যে সেইটো আপোনাৰ প্ৰবন্ধ ; আৰু

দীপাবলি

আগৰ প্ৰবন্ধটো সেইদিনা খং কৰি ঘূৰাই নিওঁতেই মই ভাবিছিলোঁ, আপুনি নিশ্চয় 'স্বপ্নানন্দ' 'প্ৰেমানন্দ' আদি 'ক'বা এটা ছদ্ম নামেৰে মোৰ কাকতত প্ৰবন্ধ প্ৰকাশ কৰি এদিন এইদৰে আপোনাৰ প্ৰতিজ্ঞাপূৰণৰ কথা সোঁৱৰাবলৈ আহিব।'

চোৰ ধৰা পৰিল, আৰু ছদ্ম-নামধাৰী 'প্ৰেমানন্দই' হাঁহি হাঁহি সেইদিনালৈ 'বন্ধু'ৰ সম্পাদক দেৱৰ কামৰপৰা বিদায় ললে।

তিকতা-সেৱা

ঘৰৰ ঘৈলীৰ লগত মোৰ অৰি-মড়ষ্টক। দিনটোত সঁচাই-মিছাই দহবাৰ কাড়িয়া, আৰু দহবাৰেই আকৌ মিটমাট। আজি এবছৰ হল, মই লৰা-বাপেকী; কিন্তু এই কাড়িয়া আৰু এই মিটমাট কোনোকালে নুশুচিল।

ঘৈলীৰ সৈতে দিনো এইদৰে মুখচুপতি মাৰি থাকিবলৈ যে ভাল পাওঁ এনে নহয়; কিন্তু একেবাৰে বেয়া

তিকা-সেকৰা

বুলি নো ন দি কওঁ কেনেকৈ ? কেইদিন এইদৰে দন্দ লাগি বৰ কথা মাতি 'তইতেই ঘৰত থাক বুলি ঘৰবপৰা ওলাই যাওঁ !' আদ্বাট পায়ে দেখোন ভৰি ঝগলৈ নচলা হয় ; ঘূৰি ঘৰ সোমায়।

ইয়াৰ কাৰণ হৈছে, মোৰ ঘৰৰ মানুহ গৰাকী যে বৰ মৰমিয়াল, এই বিশ্বাসটো ইমানগোৰ দন্দ-কাৰিয়াৰ ভিতৰেদিও মোৰ মন্ত দিনক দিনে দকৈহে শিপাইছিল। মুখেৰে হাজাৰো কওক, তেওঁৰ অন্তৰখনি হলে মোৰ বহঘৰা।

আকৌ এইটোও গম পায় যে কথা কবৰ সময়ত তেওঁৰ মুখত সাক্ষাৎ সবস্বতীয়ে লাগ দিয়ে হি। সেই দিনা বাৰটো শনিবাৰ। কামলৈ যাবৰ সময়তে আকৌ লাগিল উৎপতীয়া কাৰিয়াখন। উঠিলোঁ একেকোবেই ওলাইদাং মাৰি—'নাখাওঁ ভাত।' 'নাখাওঁ কামলৈ।' যেট কথা, সেই কাম। গোৰ মাৰলঘৰৰ চাপলীৰাখনতে লবাটি পুৱাই পৈ তেওঁ বান্ধনিঘৰতে ভাত বান্ধি আছিল। মই কামলৈ যাবলৈ ওলোৱা সাজেৰেই লবাটোৰ কামতে লাহেকৈ দীঘল দি পৰিলোঁ।

সংসাৰৰ ঠেলা নোপোৱা অপৰীতা চেঙেৰা লবাই মোৰ সেইদিনাৰ মনৰ অৱস্থা কি বুজিব ? ঘৈণীৰ এন

দীপাবলি

বৰ কথা বৰ মাত সহি আকৌ এইখন ঘৰত ভাত নাখাওঁ
বুলি মনতে শপত খালে।। ইমান দিনে ঘৈণীৰ এনে
মাত-কথা লঘু-লাঞ্ছনা মনে মনে সহি আছে। বুলিয়েই হে
মোৰ আজি এই অৱস্থা! এইবাৰ যি হয় হব। এই বুলি
লৰাটোৰ কাষৰপৰা উঠি লাহে লাহে বাটৰ ফালে খোজ
ললোঁ।। পিছফালৰপৰা ‘আহক, আহক ; আমাৰ কথাতে
বাক ব’বাগী হৈ যাও নেলাগে ; আপুনিয়ো পোনাকণ ৰাখি
ঘৰত থাককহি, আমিহে কলৈ যাব লাগে যাওঁ’—বুলি
লৰামাকে মাত লগালে। কিন্তু সেইদিনা শেনৰ এজাত ;
‘সিহঁতে’ আৰু কত মোৰ মাতি মাত পায়! এই পিছ
ফালে আৰু চকু নুঘূৰালোঁ।।

ভালেখিনি বাট গলোঁ।। ভাগৰো লাগিল। গছ
এজোপাৰ তলতে বহি এফেৰা জিৰালোঁ।। এনেতে মোৰ
তাহানিৰ পঢ়াশলীয়া বন্ধু শ্ৰীকান্তৰ কথা মনত পৰিল।
কত বছৰ হল, ইংৰাজী স্কুলৰ চতুৰ্থ শ্ৰেণী মানতে তেওঁ
পঢ়া এৰি গৈ ঘৰবাৰী চলাই থাই আছে। তেওঁৰ ঘৰটো
সেইখিনিতে কৰবাত আলিৰ কাষত বুলি শুনিছিলোঁ।
পাছত বিচাৰি উলিয়ালোঁ।।

বহুত দিনৰ মূৰত এজন পুৰণি বন্ধু লগ পাই তেওঁ
আথেবেথে নি তামুলীপীৰা এখন পাৰি বহিবলৈ দিলে।

ভিকতা-সেকৱা

গাখীৰে-গুৰে হাতীখুজীয়া বাটৰে এবাটি চাহপানী গিলি
লৈ জপাব বৰ কাপোৰ মেলা দি দুয়ো দুইবো পুৰণি
কথাৰ সঁফুৰা মেলিলে।। তেওঁ কলে, 'বান্ধ! ঘৰৰ নানা
লেঠাৰপৰাই' এবাৰ নোৱাৰি আপোনা লোকৰ ফালে
ভুমুকি মাবিব পৰা নাই। পাছে নো ঘৰৰ ফালৰ
বাতৰি কেনে ?'

এই ছেগতে মোৰ লৰালি কালৰ বান্ধ শ্ৰীকান্তক মোৰ
ইমান দিনৰ কথা সোপাকে কলো, আৰু গেইদিনা কি
উদ্দেশ্যেৰে ওলাই আতিছিলে, পিছৰ ফালৰপৰা ঘৰৰ
মানুহে কেনেকৈ কাবো কোকালি কৰি মাতিছিল, তাকে
কবলৈ নেৰিলো।

'ওঁহোঁ, বান্ধ! আপুনি কথাটো ভাল নকৰিলে একা।
নাইহে জানিবা ঘৰৰ ঘেনীয়ে এবাৰ কলেই, তাতে লাগি
আপুনি ঘৰবাৰী আৰু লৰা-পোনাটক এৰি থৈ আহিব
পায় নে? বিশেষতে, লৰা মাকে যেতিয়া আপোনাক
এফালে ওলাই আহোঁতে পিছৰপৰা মাতি'ল, তেতিয়া
তৌখলৈ বুলি যাত্ৰা কৰিলেও আপোনাৰ যাত্ৰা ভাল নহল।
মোৰ মনেৰে, আপুনি উলটি যাওক; লৰাৰ মাকে চাগৈ
কলৈ গল, কি কৰিলে, বুলি চিন্তা কৰি আছে।'

'নহয় বান্ধ, আপুনি আৰু নধৰিব বুইছেনে? আপুনি

দীপাবলি

মোক সকলোপৰা জানে, মই এক কথাৰ মানুহ।
যি ওলাই আহিলোঁ। সেইখন ঘৰত নাথাকোঁ-নেমেলোঁ।
বুলি, আকৌ ঘূৰি সেইখন ঘৰলৈ নাযাওঁ, নাযাওঁ !! মই
মাক-চাক নাজানো; তেওঁ যদি আপুনি কলে, তেন্তে
লৰা-পোনাকণকে আনি দিয়ক, মই যাবৰ সময়ত চাই
যাওঁ। যদি আপুনি যায়, তেনেহলে আপুনি উলটি পায়হি
মানে আপোনাৰ এই চালপীৰাডোখৰতে বাগৰ এটাকে
দিওঁ।’

এই বুলি মই তাতেই অলপ জিৰাইছোঁ, এনেতে
সেই বিপদৰ বন্ধু শ্ৰীকান্তই অলপ পাছতেই লৰাটি আনি
মোৰ কাষতে শুৱাই দিলেহি। হেঁপাহত মই লৰালৰিকৈ
পোনাকণক মুৰটো দাওঁ গৈ গালত চুমা এটি দিছোঁ,
এনেতে হঠাৎ চকু মেলি দেখোঁ,—কি মতা ভুল !! মই
শ্ৰীকান্তৰ ঘৰত নাই, মোৰ নিজ মাৰল ঘৰৰ চাল-
পীৰাতহে; আক যাক লৰা বুলিছিলোঁ। সেইটিও লৰা নহয়,
লৰাৰ মাকহে—ভাত-পানী ঢাকি থৈ আহি মোৰ কাষতে
চালপীৰাত কান্দি হৈ কোচত শুমুৱাই লৰাক গাখীৰ
দিছিল, আক এতিয়া মোৰ কথা-কাণ্ড দেখি মোৰ চকুলৈ
চাই মিচিকিয়া হাঁহি মাৰিছে !!

নতুন প্ৰবন্ধ

উজ্জনি অসমৰ ডাক সদায় গধূলি পৰত আছে। চ'তৰ সংখ্যা কাকতৰ বাবে মোৰ হাতত থকা সকলো প্ৰবন্ধ চাই-ঢিতি আগদিনাই শেষ কৰি প্ৰেছলৈ পঠিয়ালোঁ। সেই দিনাৰ ডাকত বুকুপঠত আকৌ এটা গল্প পালোঁ। ওপৰত গল্পটোৰ শিৰোনামা নাই, তলত লেখকৰ নাম নাই। অলপ আচৰিত হলোঁ। প্ৰবন্ধটোৰ ভিতৰতে এটুকুৰা কাগজত এই বুলি স্থিতি আছিল,—

‘সম্পাদক মহাশয়,

আপোনাৰ অতি সংখ্যা কাকতৰ এচুকত এই সামান্য গল্পটিয়ে ঠাই পোৱা দেখিলে মাল পাম। নহলেও, অন্ততঃ ই আপোনাৰ সৰ্ব্বস্বামী ‘পেলনি কাকত’ৰ পাচি’ত ঠাই নাপাই নাথাকে বুলি মোৰ বিশ্বাস। তাৰ জৰীয়তে হ’ল-ও ই গৈ আপোনাৰ অফিছৰ কামৰ খালৰ বুকু শোভা কৰিলে পৰম বাধিত হয়। কিয়নো তেতিয়া প্ৰভুত্ববিশ্বাসদসকলে পাই হেঁচাৰ উহ উলিয়াই এটি লাগতিয়াল বুৰঞ্জী লিখিব পাৰিব পাৰে। অকল সিমানেই শেষ নহয়, ‘বুৰঞ্জীৰো হয়, পুনৰাভিনয়’ এই মহা সত্য

দীপারলি

ইয়াৰ দ্বাৰাই আৰু গৌৰৱাষিত হব পাৰিব পাৰে বুলি
মই বিশ্বাস কৰোঁ।

বিনীত

শ্ৰীবঙ্গনাথ চট্টোপাধ্যায়।

শাৰ পাছত গল্পটো পঢ়ি চালোঁ।। তাক আৰু গল্প
বুলিব নোৱাৰি, ই সেই বঙ্গবাবুৰ গঁচা আপোন কাহিনী।
তাহানিখন শ্ৰীযুগ বঙ্গনাথ হেডমাষ্টৰৰ তলত সন্মো পঢ়ি-
ছিলোঁ, আৰু ১৯০৪ৰ এই বাৰি নীৰ বিষয়ে মোৰো আগৰ
অঙ্গণ জ্ঞান আছিল। গতিকে প্ৰৱন্ধটো যাতে দোন-
কালে প্ৰকাশিত হয়, তাৰ বাবে মোৰো আগ্ৰহ জন্মিল।
ততালিকে ওপৰে ওপৰে দুই-চাৰিটা বৰ্ণাশুদ্ধি চাই দি
আবোঁ বুকুপষ্ট কৰি প্ৰৱন্ধটো প্ৰেছলৈ পঠাই দিলোঁ।
আৰু লগতে মেনেজাৰলৈ এই বুলি এখন চিঠি দিলোঁ।
যেন আৱশ্যক হলে আগতে পঠোৱা আন প্ৰবন্ধ এটা
হুচাযো বৰ্তমান সংখ্যা কাকতত এই নতুন প্ৰৱন্ধটো ঠাই
দিযে।

✱

✱

✱

✱

বাহুখৰিৰ ভাল লাগনিকুৰাই সৈতে জোখাবে শুকান
কাঠখৰি জাপি দি, পিতলৰ গোটোওঁ টৌটি লিপি-পুৰি
লৈ চাউলসিজোৱা এমুঠি তপতে তপতে নাকৰ তলে

নতুন প্ৰবন্ধ

গোজা যেনে টান কথা নহয়, সজ তলতীয়া শিক্ষক কেজনমানেৰে একান্ত বাধ্য ছাত্ৰখিনি লৈও স্কুলখনত হেড্‌মাষ্টৰগিৰি কৰি ছৰ্কাৰৰ ঘৰৰ ঢক্‌ঢক্‌কৰে বগা চিকাকপ কেইটকি 'বাকছন্দ' কৰাও তেনে কঠিন কাম নহয়।

পাছে মোৰ দশাত শনি গ্ৰহেই কষ্ট আছিল নে কি জানো, সেয়ে দেখোন স্কুললমে হৈ নুঠিল। মোৰ পিতা-দেৱ ডাকবিভাগৰ এজন প্ৰধান কৰ্মচাৰী; জীৱনৰ ঘাই কালছোৱা অসমতে কটাই এতিয়া অসমতেই সেই বুঢ়া হাড়কেডাল গতাই দিবৰ সময় হৈছে। মই হাই স্কুলৰ হেড্‌মাষ্টৰ; অসমৰ বতাহ-পানী আৰু ঢেকিয়া-কচুৰেই মোৰ এই দেহাটো গঠিত। কিন্তু ইয়াৰ ভিতৰত আচৰিত হবলগা কথা এইটোহে, এনে অৱস্থাতো তেতিয়া আমি অসমীয়া সমাজৰ নামে জুইতো খৰি নিদিয়া আছিলোঁ। সৰহ নালাগে, প্ৰায় আদৰ্শীয়া বয়সলৈকে মই অসমীয়া মাত নামাতিছিলোঁ বা মাতিবলৈ ভাল নাপাইছিলোঁ, আৰু লোকে অসমীয়া কথা কলেও বুজিবলৈ টান পাই তাত বিৰক্তিহে প্ৰকাশ কৰিছিলোঁ।

এনেবোৰ কাৰণেই নে কি কব নোৱাৰোঁ, আসামৰ ইমানখিনি স্কুল বাগৰিলোঁ, কিন্তু ক'তো মোৰ লগত জীণ

দৌপারলি

যাব পৰা মাষ্টৰ আৰু লৰাখিনি নাপালে। য'লৈকে যাওঁ ত'তে দেখোন কাঠে-বাঁহে যুজাব দৰে যুজিবলৈহে পাওঁ ! সেইবাব মোৰ হেড্‌মাষ্টৰি যোৰহাট হাই স্কুলত। এইবাব কোব আটাইতকৈ চৰিল হে। সকলো দেখোন উনপঞ্চাশত। নানা কাবণত ছাত্ৰ, শিক্ষক আৰু স্থানীয় সমাজৰ লগত মোৰ এটি-দুটিকৈ সংঘৰ্ষ বাঢ়ি যাবলৈ ধৰিলে; সকলোৰে ভাব যে ছকাৰি বেতনৰ বাহিৰে অসমীয়া ছাত্ৰ আৰু সমাজৰ আশা-আকাঙ্ক্ষা আৰু উন্নতিৰ লগত মোৰ সমূলি সহানুভূতি নাই।

দিনে দিনে মোৰ অসম্পূৰ্ণ আশঙ্কা বাঢ়িছে। গধূলি এপাক ফুৰ অহা অভ্যাগটো মই তেতিয়াও এৰা নাই। সেইদিনা প্ৰায় আঠমান বজাত ফুৰি আটাই ঘৰমুৱা হৈছে। আন্ধাৰ নিশা, বাটত কেও-ক'তো নাই, ঘৰ পাবলৈ প্ৰায় পোৱা-মাইল বাট আছে, এনেতে পিছফালৰপৰা কেইটামান কুৰুৰে বো-বোকৈ ভুকি প্ৰায় মোৰ গাতে উঠিছেহি; সাৰিৰৰ উপায় নাই, হাতত থকা লাহি গা-ঘেলোৱা লাঠিডালকে টোঁৱাই-ওঁবাই চাইছোঁ হয়, কিন্তু পিছত মানুহৰ উছটান পাই মিহঁত একেবাৰে গাত উঠিলহি। তাৰ লগে লগে উছটাই দিয়া কেজনো মোৰ গাত পৰা গম

নতুন প্ৰৱন্ধ

পালোঁ। মোৰ আত্মবক্ষাৰ শক্তি নবল। তাৰ পাছত
আক কি হল, মোৰ গাত হুঁচ নাই।

ভালেমান পৰৰ পাছত কেজনমান মানুহে মোক
আলিখাঠৈবপৰা দুই বাউগীত ধৰি তুলি অনা যেন
পালোঁ। 'তেওঁলোক কোন তাকে স্তুধিাটল ত্ৰেতিয়া
মোৰ চেতনা নাছিল। তেওঁলোকে নি মোক ঘৰত
শুৱাই থৈ আহিল। চাৰি দিনলৈ মই দেই অৱস্থাতে
থাকিলো—গালে-মুখে ঘা, ক্ষেত্ৰলিপকাৰ আচোৰ।
ডাক্তাৰী চিকিৎসাত শেষত সম্পূৰ্ণ আৰোগ্য লাভ
কৰিলো।

এই কথা সবদৈ সদৰী হবলৈ নিদিলো। মোৰ
চিকিৎসা কৰা ডাক্তৰজন আৰু আলিখাঠৈবপৰা তুলি
অনা শিক্ষক কেজনৰ সহায়ত মালো কথা প্ৰায়
গোপনেই বখ হল। কেৱল : 'ত্ৰ লিপকাৰ সৰু সৰু
লৰাবোৰক কে ত্ৰায়া দিওন উঠন দিন মাটিয়ে-পাটিয়ে
বাগৰি অহা বচনকাঁকি আৱৰ্ত্তি কৰা শুনো—“মেধি,
মেধি। কুকুৰে নিলে খেঁদ ॥ মেধি পৰিল খালত। কুকুৰে
কাগুৰিলে গালত ॥”

এতিয়া মই ছৰ্কাৰি কামত নাই, ঘৰত বহি পেঞ্চন
ভোগ কৰিছোঁ। আজি স্থানীয় অসমীয়া সমাজৰ ভিতৰৰ

দীপাবলি

মোকো এজন সমজুৱা বুলিব পাৰি। অসমীয়াৰ সকলো আনন্দ-উৎসৱ, আশা-আকাঙ্ক্ষাত মোৰ প্ৰাণৰ সহানুভূতি আছে। বৈবাহিক সূত্ৰেও অসমীয়াৰ লগত সম্বন্ধ কৰাৰ মই সম্পূৰ্ণ পক্ষপাতী। বন্ধৰ লগত এতিয়া আৰু মোৰ আন সম্বন্ধ নাই। অসমৰ বাসিন্দা হবলৈ অহা সকলো প্ৰবাসুৱাই এইদৰে অসমীয়া ভাষা গ্ৰহণ কৰি অসমীয়াৰ মাজত জীৱ যাব লাগে, এয়ে মোৰ মত। আজি মই নিজক অসমীয়া নহওঁ বুলি ভাবিব নোৱাৰোঁ ; তথাপি তাহানিৰ এই ঘটনাটোলৈ মনত পৰিলে আজিও মোৰ অকলে অকলে হাঁহি উঠে।

জীৱন্ত অভিনয়

ইডেন গাৰ্ডেনৰ ফালে আবেলি ফুৰিবলৈ যাওঁতে এদিন চকুত পৰিল—দুটি পুতলা ! নহয়, দুটি লৰা।

পিছদিনা সেই পোনে যাওঁতে আকৌ দেখোঁ—সেই একে দৃশ্য ! কলিকতাত চাবলগীয়া কত দৃশ্য, কত কথা, কত কি ! তেওঁ বাক কিয় মনত থাকিল মাথোন সেই দুটি পুতলা,—অ', নহয়, দুটি লৰা !

‘তুমি কালি নাহিলা ; কলৈ গৈছিলি ?’ ‘কালীঘাটৰ কালে দেৱেনৰ লগত ফুৰিবলৈ গৈছিলোঁ।’

জীৱন্ত অস্তিনয়

তাৰ পিছত আকৌ নিজম। কোনেও কাৰো চকুলৈ চাই এই কথা কেআষাৰ কোৱা নাছিল; কিন্তু বক্তাসকলৰ উদ্দেশ্য যেন স্বৰ্ণ কৰিছিল সেই সেউজীয়া ঘাঁহনিয়ৈ! তাত চাৰি চকুৰ মিল হৈছিল।

‘মোৰ অলপ কাম আছে’ বুলি যেন নিজকে নিজে সম্বোধন কৰি তাৰপৰা এজন উঠি গল। ইজনেও অলপ বৈয়ে তেওঁৰ পিছ ললে, আৰু অলপ গৈয়েই সিজনেৰ লগ হৈ দুয়ো অকলে যাবলৈ ধৰিলে।

দুটি পুতলা,—নহয়, দুটি লৰা; পুলক আৰু কমলা। দুইজন কলিকতাৰ ইডেন্ হষ্টেলৰ ফিফ্‌থ ৱাৰ্ডত থাকি পঢ়া অসমীয়া লৰা; পঢ়ে কলেজৰ ফাষ্ট’ য়েৰত। তেওঁ-লোকৰ সাজপাৰ পিন্ধা ধুনৰ কথা কবই নালাগে, আঁতৰৰ পৰা দেখি ভুল হয় কলিকতীয়া শল্লীৰ কাৰিকৰীৰ দুটি পুতলা বুলি; কাষ চাপিলে, ঠাকুৰ কবিৰ ভাষাৰে, “গন্ধ তাহাৰ ভেসে বেড়ায় আঁধাৰ ভবিয়া।”

কলিৰ চহৰ কলিকতা; তাতে দুয়ো ভৰি দিছে পোনেই বিশ্ববিদ্যালয়ৰ জীৱনৰ দুৱাবদলিত। বাগ নাই, জাল নাই; যি লাগে বুলিছে, অষাচিত্তে তাকেই পাইছে। নতুন বৰ্মাটিক যুগৰ চেঙেলীয়া কবি কীট্‌ছ, শ্ৰেণী বাইৰণৰ শ্ৰেয়-কবিতাই তেওঁলোকৰ সেই অৱস্থাৰ মান-

দীপাবলি

সিক আশাৰ ধোঁগাইছে ; কলিকতাৰ এন্ডাইবৰ্ণমেণ্টে সেই ডেকা উজ্জমৰ সজ্জত ঘিউ ঢালি দিছে। যেনিয়ে চায় তেনিয়ে বিতোপন সংসাৰ, সকলো সৌন্দৰ্য্যময় ; কেউপিনে কেৱল বমাঞ্চ, কেৱল ছেণ্টিমেণ্ট !

পুলক কমলা দুয়ো সহপাঠী ; কিন্তু সহপাঠী স্বৰূপে তেওঁলোকৰ মাজত যিমান ঘনিষ্ঠতা হ'ব পাৰে, তাতকৈ তেওঁলোকৰ হলিগলি সবহ। কমলাই গাধাবৰ্ণতে পুলকক লগ নোলোৱাকৈ আন ল'ৰাৰ লগত, ফুৰিবলৈ নাযায়। কমলাৰ অন্তৰ আৰু বাহিৰৰ চলন-কুৰণো ছোৱালীৰ দৰে কোমল আৰু লাফকুৰীয়া। কতদিন যে পুলকৰ টান মাতত, কঠুৱা আচৰণত, হেওঁৰ দুগাল চকুলোৰে তিত্তি গৈছে ; কতদিন ৰাতি হঠেঁলৰপৰা পলাই থিৰেটাৰ ছিনেমা চাবলৈ ওলাই গৈ আকৌ উলটি পাটীত পৰিছেহি, আৰু চকুলোৰে গাৰু তিয়াই দিছে, তাৰ লেখ-বুজ অৱশ্যে কোনেও ৰখা নাই। পুলকৰো সেইদৰে কমলাৰ তেওঁৰ প্ৰতি কেতিয়াবা উদাসীন আৰু আওকণীয়া ভাব দেখি কল্লিত দুখ-ভাওনাৰ ভাওবীয়া হৈ জীৱনৰ অনেক ৰাংঢালি বদঘাই দিন গোমা আৰু গেলা-ডাৱবীয়া বতৰত পৰিণত হোৱা নাই বুলি কেৱে ন দি কব নোৱাৰে।

জীৱন্ত অভিনয়

কমলা বাস্তৱতে নিচেই কোমল বয়সৰ আৰু সবল মনৰ লৰা; ঘৰত আলম্ৰা হৈ উঠাৰ কাৰণে তেওঁ সংসাৰৰ একেবাবে আওভাও নাপায়। একে ঠাইৰে একেলগে লৰা পঢ়া বুলিয়ে পুলকৰ ওপৰত তেওঁৰ নিৰ্ভৰ; কিয়নো বয়সত আৰু অভিজ্ঞতাত পুলক তেওঁতকৈ ভালখিনি পৈণত।

বিশ্ববিদ্যালয়ৰ জীৱন অনেকৰ যেনেকৈ নানা আকাশী কল্পনাতে যায়, পুলক আৰু কমলাৰো সেইদৰেই নগৈ নাছিল; দিনটীয়া জীৱনৰ কঠিন স্পৰ্শ তেওঁলোকে ভাল নাপায় আৰু তাৰ সলনি বিলাসৰ কোমল কোলাত আধা মেলা চকুৰে শুই কটায়। পুলক আৰু কমলাৰ এই দায়িত্বহীন জীৱন যে এটা সুখৰ সমাজিক মাণোন, এই কথা অন্ততঃ পুলকে কেতিয়াও ভাবিব নোৱাৰিছিল; বাস্তৱতে ঘটাব দৰে কাল্পনিক সুখত তেওঁলোকে স্বৰ্গীয় মৌ পান কৰি নিজক সাৰ্থক বোধ কৰিছিল আৰু দুখত ছাটিফুটি কৰি নৰকৰ জীয়া-যত্নৰ ভুগিছিল; আৰু এই দুই অৱস্থাৰ চূড়ান্তত অনেক দিন তেওঁলোকৰ বিনিষ্ট বিভাবৰী হৈছিল।

দুইবোৰ লগ এৰা-এৰি হব নোখোজা ভাব, কলেজৰ ক্লাছৰ প্ৰক্ৰিয়াক দিহা কৰি ট্ৰেমত উঠি বা খোজ কাঢ়ি দূৰলৈ

দীপাবলি

গৈ নিৰলে বহি কৰা নানা প্ৰীতি-আলাপন আদিৰে দুইকো দেখিলে মনত পৰে, যেন পুলক আৰু কমলা সেই কোনোবা সত্যযুগৰ এযুৰি “কৌঞ্চ” পখী, যুগ-যুগান্তৰৰ সংস্কাৰৰ ফলত বৰ্ত্তমান অৱস্থা পাইছেহি ; এতিয়াও যেন কোনোবা ব্যাধৰ শবত তাৰে এটি পৰিলেই আনাটিৰ ছাটি-ফুটি দেখি কোনোবা বাল্মীকীৰ মুখে আকৌ নৱজগতৰ আদিকবিতাই শোক-শ্লোক ৰূপে জন্ম পাব।

পুৱা বা আবেলি বেঞ্চবেণ্টত চাহ খাবলৈ বহোঁতে দুইবো অৰিয়া-অৰি লাগে, কোনে চাহ খুৱাব। পুলকৰ ইচ্ছা, সদায় তেৱেঁ দোকানীৰ লগত চাহৰ খৰচৰ লেন-দেন ৰাখিব আৰু কমলাই চাহ খাব ; কমলাৰ মনেৰে পুলকে সদায় কিয় চাহৰ খৰচ দিব ? তেৱেঁ ধনী মানুহৰ লৰা ; তেৱেঁ মাজে-সময়ে পুলকক চাহ সুখুৱালে তেওঁৰ অৱস্থাৰ সন্মান ৰক্ষা নহয়। এনে অৰিয়া-অৰিত কেতিয়াবা পুলকে আৰু কেতিয়াবা কমলাই বলেৰে দোকানীক দুইবো চাহখোৱাৰ খৰচ দি আহে।

হাজাৰ হলেও, সুখৰ সপোন কেতিয়াও সুদীঘল নহয়, পুলক কমলাৰ এই কথা ভুলতো মনত নপৰিছিল যদিও ক্ৰূৰ বিধিয়ে হলে তালৈ অকণিও পাহৰা নাছিল। তাৰ প্ৰমাণ স্বৰূপে, পুলকে যিদিনা কলেজৰ প্ৰথম বাৰ্ষিক

জীৱন্ত অভিনয়

শ্ৰেণীৰ পৰাই উত্তীৰ্ণ হব নোৱাৰাৰ বাতৰি ওলাল, আৰু
তাৰ অৰ্থৰ সোঁত ডাক্তৰৰ ব্ৰহ্মচাৰী ইন্দ্ৰকেশ্যনৰ ঔষধৰ
দৰে তেওঁৰ শিৰে শিৰে ববলৈ ধৰিলে, তেতিয়া পুলক
সেই স্বপ্নৰ ৰাজৰাজেশ্বৰ গুচি থিতাতে বাটৰ ভিকছ
হল। তেতিয়াহে তেওঁৰ চেতনা আহিল, তেৱেঁই এবছৰৰ
আগত দ্বিতীয় বিভাগত মাতৃকুলনাশন কৰাৰ পাছত
পিতৃকুলনাশনৰো দিহা কৰি অৰ্থাৎ মাকৰ কটনা কটা
ধনৰ ভিখাছন কৰি মাজে-সময়ে তেওঁৰ ডিঙিৰ-কাণৰো
বেচি, এতিয়া পৈতৃক মাটি-ভেটিৰ এফাল বন্ধক দি বিজ্ঞান
পঢ়িলৈ বুলি কলিকতালৈ আহিছিল; এতিয়া সেই
বিজ্ঞান কান্দি কৰি থৈ যৌবনৰ বিজ্ঞানে তাৰ ঠাই হৈ
তেওঁক 'বেজ্ঞান' কৰি পেলালে! কিন্তু এতিয়া বুজা
নুবুজা সমান, এতিয়া যে—টু লে'টু !!

কমলা এতিয়া এজন গ্ৰেজুয়েট; ঘৰতে থাকি তেওঁ
পিতাদেৱেকৰ বাঠৰ কাৰবাৰ আৰু নতুনকৈ চাহবাগিচা
মোকোলোৱা কামত মূৰ পুতি লাগিছে। সংসাৰৰ ঠেলা
এতিয়া পুলক ক'ত তাৰ বুজ নাই; সেই আমৰণ বন্ধুৰ
প্ৰতিশ্ৰুতি, সেই নলে-গলে লগা সম্বন্ধৰ এতিয়া গোম
জাপ একোৱেই নাই। কমলাই এতিয়া চাটৈ বুজি

দীপাবলি

পাৰিছে, সেই বিশ্ববিদ্যালয়ৰ জীৱনৰ আত্মাহীন বন্ধু
আৰু উৎকট অনুৰাগ এটা অসাব অভিনয় মাথোন ! কিন্তু
অসাব হলেও, পুলক আৰু কমলাৰ জীৱনৰ সি এক
জীৱন্ত অভিনয় !!

দীপাবলি

দ্বিতীয়

সাদৰীৰ মৃত্যুশয্যা

(১)

গাঁৱত সেইবাৰ ইন্সফুৱেঞ্জাই পোনপ্ৰথমে দেখা দিয়ে।
আই-এ পৰীক্ষা দি মঠ ঘৰলৈ গৈছোঁ, গৈয়েই নৰীয়া
পৰিছোঁ। পোনতে ইন্সফুৱেঞ্জাৰ একো লক্ষণকে দেখা
নগৈছিল, মাথোন কেদিনমান ধাৰাবাহিক জ্বৰ, গাত
চেতনা নাই।

এনে অৱস্থাঃ এদিন সাঁজ লাগি ভগাৰ পাছত মঠ
ঢাৰি-পাটিত পৰি আছোঁ, চকু দুটা জাপ গৈ আছে, কিন্তু
কাণ দুখন সাৰে আছে; তেনেতে যেন মোৰ শিতানত
বহি কোনোবাই 'জ্বৰ কেনে কৰিছে?' বুলিলে। তাৰ
পিছ মুহূৰ্ততে কোনোবাই কপালত হাত দি চোৱা গম
পালোঁ। সেই স্পৰ্শৰ পৰাই যেন তাৰ কৰ্ত্তাজনৰ বিষয়ে
কিবা এটা ভাল অনুমান হৈ গৈছিল। এনেতে জানিবা

দীপাবলি

চকু ছটা মেল খালে।—তেতিয়াও যেন মই মোৰ সেই
সুখ-কল্পনাতে। কাৰণ, মনে মনে যাৰ ছবি আঁকি-
ছিলোঁ, উমানন্দ যাক ধৰিছিলোঁ, চকুৰ আগতো তেওঁ।

মোক চকু মেলি চোৱা দেখি তেওঁ আকৌ কলে,
'স্বৰ হৈছে বুলি মই আজিহে শুনিলোঁ।' কাৰবাৰ
কুসুম প্ৰাণত অলপ দুখৰ গন্ধাৰ হোৱা যেন বোধ হল।
মই বাধা দি কলোঁ, 'নাই, স্বৰ হোৱা আজি তিনি দিনহে
হৈছে। সেইদিনা গধূলি তোমালোকৰ ঘৰৰ পৰা
আহোঁতেই গাটো অলপ বেয়া লাগি আছিল; বাতি
দেখোন তমোময় জ্বৰ উঠিল।' তেওঁ কলে, 'বৰকৈ কথা
কব নালাগে, গাত স্বৰ এতিয়াও বাককৈয়ে আছে।
অলপ আকৌ শোৱাঁ।'

এনেতে আইতা আহি তেওঁক এখন তামোল দিলে,
আক মই সেই কেদিন স্বৰত অচেতন হৈ থকাৰ কথাও
কলে। অলপ পৰ কথা হৈ আইতা আকৌ কামত
কেনিবা গল। মোলৈ ভালেখিনি পৰ কৰুণ দৃষ্টিৰে চাই
থাকি এবাৰ গাত হাত দি তেওঁ মেলানি মাগিব খুজিলে।
অস্তবৰ এডালি নিবৱৰ্ত্তীৰ এই সঙ্কেতৰ আঘাত লাগি
যেন কঁপি উঠিল। মোৰ মুখত মাত নোলাল; তেওঁ
লাহে লাহে উঠি বাওঁতে মোৰ শিতানবপৰা ভালেমান

সাদৰীৰ মৃত্যুশয্যা

পৰৰ মূৰত এটি দেৱদূত উঠি যোৱা যেন লাগিল।
শিতান শুদা হৈ গল,—লগতে যেন অশুৰো !!

(২)

জ্বৰ লগতে কাহো আৰম্ভ হ'ল, লগে লগে গাৰ বিষও। ইনফ্লুয়েঞ্চাৰ তাল তেতিয়াহে ভালকৈ বাজি উঠিল। আক ছয় সাদিন এইদৰে পৰি আছোঁ, দুই এজন লগাভগাৰ বাজে এই কেদিন কাৰো মুখ দেখিবলৈ নাঠ ; লাহে লাহে জানিব পাৰিলোঁ, গাঁও-ভূঁই জুৰি চাৰিওফালে ইনফ্লুয়েঞ্চা। মোৰ শয্যাগত অৱস্থাতে এদিন যেন বিশেষকৈ কাৰবাৰ জ্বৰ কথা মোৰ শোৱাকুঠৰীতে কোনোবাই কোৱা-মেলা কৰিছিল ! কথামাৰ কাণেদি অলপ সোমাল মাথোন, সেই বিষয়ে জ্বৰত আক একো ভাবিব নোৱাৰিলোঁ।

কিছুদিনৰ মূৰত জ্বৰ এবিলে। লাহে লাহে গা টঙাবলৈ কাৰবাৰ কৰিছোঁ। এনেতে এদিন এজন সমনীয়াৰ লগত এখুজি-দুখুজিকৈ বাটৰ ফালে ওলাই গলোঁ। আগত দেখিলোঁ যেন প্ৰায়কাৰী ধুমুহা এটাই অলপ আগতে ভাঙি চুবুৰাৰ কৰি যোৱা এখন সংসাৰ ! বৰষুণ নোহোৱাত প্ৰায় কুৰি পঁচিশ দিনৰ খৰবীয়া ব'দত গোটেই সংসাৰ যেন ধূলিময় ! গছৰ পাতবোৰো সেই ধূলিতেই মজি

দীপাবলি

আছে ! ভাবিলো, ঋতুৰাজ বসন্তৰ এই বাগবাজ্যত (তেতিয়া চ'ত মাহ) খৰাং আহি আধিপত্য বিস্তাবে কিয় ?

এইদৰে এখোজ-দুখোজকৈ গৈ এটা পদূলি পালে।। ঘৰৰপৰা ওলাই আহি যে আক পদূলি পোৱা নাছিলো। এনে নহয় ; কিন্তু সেই পদূলিবোৰৰ ভিতৰত যেন সেইটো কিবা বিশেষ। আন নালাগে, ভৰি দুটায়ো যেন সেই পদূলিটো পাব হৈ যাব নুখুজিছিল ! যি হক, তাৰ অলপ সিফাল হলো, আক লগৰীয়াজনক বিদায় খুজি তাৰে-পৰা উলটিলো।।

উলটি আহি সেই ঠাইডোখৰ পাই আকো সেই দৃশ্য ! তাৰ সমাধান কি ? সোমাম নে নোসোমাম ! মনত পৰিল, পিছৰ বাৰ নহয়, আগৰ বাৰতে, সেই জ্বৰত শুনা কাৰবাৰ বিশেষ নৰীয়াৰ কথা ! আক কি মনত পৰিল! ?—নাই, নকওঁ।

(৩)

দুৱাৰখন কানী-দুৱৰী হৈ আছিল। কত শঙ্কা, কত আবেগ ! দুৱাৰমুখতে খন্তেক বৈ লাহেকৈ দুৱাৰখনি ঠেলি ভিতৰ সোমালো।। বাহিৰে-ভিতৰে কেউপিনে নিজঞ্জাল। তেতিয়া নাজ লাগি ভাৰ্গো-ভাৰ্গো হৈছিল।

সাদৰীৰ মৃত্যুশয্যা

চ'বা-ঘৰ এৰি মাৰলঘৰলৈ সোমালোঁ। মজিয়াখনৰ সোঁমাজতে এটি সৰু চাকি—গছাৰ ওপৰত বহি সিও যেন গৃহস্থৰ কিবা দুখ পতিয়াইছে ! তাকে বেৰি লৈ তিনিখন চালপৌৰাৰ ওপৰত কাপোৰ-কানি লৈ দীঘল দি পৰি থকা তিনিটি চুৰ্ভগীয়া প্ৰাণী !

মই হাতত-সাৰে ভৰিত-সাৰে দুখোজমান আগ বঢ়াইছোঁ, এনেতে সেই নৰীয়াৰেপৰা 'কোন সেয়া ?' বোলা এটি খীণ আকুল মাত বতাহত কঁপি কঁপি মোৰ কাণত পৰিলহি। মই সেইফালে চাপি গলোঁ। তেওঁ হাতখনি আগবঢ়াই দিলে। উস্, সেই হাতখনি। সেয়ে যে এদিন মোৰ জীৱনত কণাৰ লাখুটি বেন আছিল ! তাকে সাবটি লৈ কি স্বৰ্গস্থ থ পাইছিলো ! সেই হাত-খনিৰ আজি কি অৱস্থা—একেবাৰে জীৰ্ণ-জীৰ্ণ ! সেই স্তগঠিত স্মৃঠাম দেহ ! আজি তাৰ ঠাইত ?—ই যে মোৰ সপোনৰও অগোচৰ !

মাক মোৰ গুৰিলৈ আহিল। মাকত বাজে ঘৰৰ আন কেউটিৰে ইন্ধুৱেজা, তাৰ ভিতৰত তেওঁৰে টান। সেই দিনাৰে দুদিন ডাক্তৰ লগাইছে, ভালৰ লক্ষণ হলে একো নাই। মোৰ আগতো তেওঁ ক্ৰমে নানা জন্ম বকিবলৈ ধৰিলে। মাকে মোৰ আগত সকলো কথা কৈ

দীপাৱলি

বৰ দুখ কৰিলে। আন নবীয়াবোৰো চাই-চিতি, মাকক বুজাইববাই ঘৰলৈ উলটিলে।। ঘৰত সমূলি ভাল নালাগিল। ভাত খাবৰ মন যোৱা নাই বুলি সেইদৰেই পাটাত পৰিলোঁহি।

ভাগ্যৰ মুকলি আকাশত এই প্ৰথম ক'লা মেঘে দেখা দিলে যেন অনুমান হল। মনত ভয়বো সঞ্চাৰ হল নানা গুণনি-চিতনিৰ পাছত কেতিয়া টোপনি আহিল কব নোৱাৰোঁ। মাজতে এদিন নে দুদিন মই তালৈ যাব নোৱাৰিছিলোঁ; তাৰ পিছত গৈ যি দেখিলোঁ, মোৰ সাদৰীৰ যি অৱস্থা দেখিলোঁ, সেই কথা মনত পৰিলে আজিও মোৰ হিয়াৰ আমঠুৱে নৈতে ক'লা পৰি আহে।

জবে ভিতৰ-নাৰেঙাত পৰিণতি লভিলে। ডাক্তৰী চিকিৎসাৰপৰা একো গুণ নধৰিলে। সকলো নিবাস হল। তেওঁৰ জীৱন এতিয়া গাঁৱলীয়া বেজৰ দেৱাই-পানৌৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিছে।

সেইদিনা বাৰটো মজলবাৰ। নবীয়াবোৰো সেইদিনা টান কৰিছে। সকলোৰে বিশ্বাস, নবীয়া সেইদিনা বক্ষা পৰিলেই আক ভাল হোৱাত শঙ্কা নাই। পুৱাবে পৰা মই তেওঁৰ ঘৰতে থাকি ইফাল-সিফাল কৰিছোঁ। ৰাতি তেওঁৰ সমূলি টোপনি অহা নাছিল; দিনটোও ছাটিকুটি

সাদৰীৰ মৃত্যুশয্যা

কৰিয়ে আছে, শুব পৰা নাই। দুপৰীয়া সময়টোতে এবাৰ ঘৰলৈ আহি আকৌ গলোঁ। মাকে কৈছিল, ইয়াৰ ভিতৰতে হেনো তেওঁ মোক বিচাৰিছিল।

দুপৰ ভাটি দিয়াৰ পৰা তেওঁৰ অলপ টোপনি আহিছিল। মই ওচৰতে বহি আছোঁ; কেতিয়াবা গাৰ কাপোৰ-কানি খহি গলে তাকে গাত তুলি দিওঁ। এবাৰ তেওঁ চকু দুটি মেলি সেহাই কলে, 'তুমি আজি ইয়াতে থাকিবা, ঘৰলৈ যাব নালাগে দেই।' মই আগ্ৰহেৰে সন্মতি প্ৰকাশ কৰিলোঁ, কিন্তু তাৰ কাৰণ তেওঁক সন্ধিবলৈ সাহ নহল। তেওঁৰ গা তেতিয়া অলপ ভাল পাইছে বুলি কোৱাত তেওঁক আকৌ শুবলৈ কলোঁ।

আকৌ তেওঁ কফে ধৰি সাৰ পালে। অলপ পৰ হেন্দোল-বান্দোল কৰি থকাৰ পাছত কফ গুচিল আৰু তেওঁ দুটি চকু মেলি বল। মই ভাবিলোঁ, তেওঁ ভাললৈ আহিল। কিন্তু তেতিয়া ঘৰত বহি থকা সকলো মানুহ ওচৰ চাপি আহিল, আৰু কান্দিকাটি হুৱাহুৱা লগাবলৈ ধৰিলে। মই তাৰ অৰ্থ একো বুজি বিমোৰ হলোঁ। এনে দৃশ্য তো মই ইয়াৰ আগেয়ে দেখা নাছিলোঁ। সকলোকে তেনে কৰা দেখি মই ভাবিবলৈ ধৰিলোঁ, মোৰ কি সৌভাগ্য-সুখা-স্বৰূপ এই সোণৰ প্ৰতিমাখনি জৰ

দীপাবলি

দুপৰতে কাল-সাগৰত লয় পাব ? হায়, দুইবোৰ জীৱনৰ উমৈহতীয়া সকলো দুখ-চিন্তাৰ বোজা অকল মোৰ মূৰৰ ওপৰত দি সাদৰী আঁতৰি যাব পাৰিব বুলি ভাবিবৰ মোৰ সত নগল ।

মোৰ মনৰ এনে অৱস্থাত সাদৰীক কোনোবাই নাহিবলৈ উলিয়াই আনিলে, ময়ো ওলাই আহিলোঁ । চাওঁতে চাওঁতে অনন্ত আকাশৰ অনন্ত বিস্তাৰিত নীলিমাৰ অপূৰ্ণ প্ৰতিভাই তেওঁক চকু দুটি জপাই ধৰিলে !! ময়ো সাদৰীৰ সেই অপাৰ কল্পনা বুজিবলৈ চকু মুদিলোঁ । তাৰ পাছত তেওঁক সাবটি লৈ মোৰ প্ৰাণ অনন্ত উদাৰ আলোকত মিলি গল । প্ৰাণ-সাগৰত দুয়ো ওপঙি ওপঙি নিপাৰ পালোঁগৈ, আৰু তাতে বহি বিশ্ব-প্ৰকৃতিৰ অময়া ৰাজ্যত দুটি প্ৰাণে অমৰ সুখ উপভোগ কৰিছোঁ । ইয়াতকৈ অধিক আৰু একো মনত নপৰে ।

তিকতাৰ প্ৰাণৰ কথা

(১)

উজানমুখীয়া “হক” জাহাজত উঠি সেইদিনা পুৱা আঁঠু ৰজাত তেজপুৰৰ পৰা ককিলামুখলৈ বুলি ওলাইছোঁ ।

ভিক্তাব প্ৰাণৰ কথা

লগত যাত্ৰীৰ হেখ নাই। জাহাজ এবিধৰ হৈছে। মই
দক্ষিণ পাৰলৈ যুঁ কৰি ডে'কৰ লোহাৰ হেঙাৰতে হাত দি
যাবৰ উপক্ৰম কৰিছোঁ। এনেতে পিছকালৰ পৰা কোনোবা
ভিক্তাই চিনাকি অসমীয়া মাতেৰে মোক অভিবাদন
কৰিলে। উলটি চাই ময়ো ঘূৰাই অভিবাদন জনালোঁ।
নেদেখাকৈ যি অনুমান কৰিছিলোঁ, প্ৰত্যক্ষতো সেয়ে
হল।

তেওঁ এগৰাকী নামজ্বলা অসমীয়া সাহিত্যিকা। কথা-
বাৰ্তাৰ পৰা জানিলোঁ, তেওঁ এছোৱা বাটলৈ মোৰ সহ-
যাত্ৰী হ'ব। দুয়ো দুইবোৰ সঙ্গ পাই বৰ আনন্দ পালোঁ।
জাহাজ এৰি দিলে। ভালেখিনি পৰ দুয়ো ওচৰা-উচৰিকৈ
ঠিয় হৈ পুৰণি শোণিতপুৰৰ মনোহৰ দৃশ্য চাই চাই
নিমাতে যাবলৈ ধৰিলোঁ। আহিন মাহ; ওপৰগড়ালৈকে
চপচপীয়া পানী। তাৰ ওপৰত পুৱাৰ ব'দ-কাচিয়লি
পৰি তিৰবিৰাব লাগিছে। এনেতে পাৰৰ জাওবনৰ
মাজেদি এটি বনগীতৰ শেষ কথাফাঁকি আহি স্পষ্টকৈ
দুইবোৰ কাণত পৰি সেই বাক্যময় মধুৰ নীৰৱতা ভাঙি
দিলে—

‘যাবৰে বেগিকা মাতে নলগালা,
কথা থৈয়ে গলা বুকত।’

দীপাবলি

(২)

গীতকাঁকি দুইবো কাণত পৰাৰ লগে লগেই যেন কাণতে পৰি গল। তাৰ লগে লগেই দুইবো চকুৱে চকুৱে পৰিল। তেওঁ এটি হাঁহি মাৰি আকৌ তলমূৰ হল। তেওঁৰ সেই হাঁহিত কি আছিল? নহয়, তাত নাছিল কি? তাত আছিল প্ৰেম, তাত আছিল হুণা; তাত আছিল বেজাৰ, আৰু আছিল তাত লাজ! পুৱাৰ ব'দালিয়ে এই সকলো ভাবৰ এটি মধুৰ সমাবেশ ঘটাই নিপুণ শিল্পীৰ দৰে তেওঁৰ মুখত এটি অপূৰ্ণ জেউতি জিলিকাই তুলিছিল।

সুৰষৰ শেষ কিৰণৰ দৰে বনৰীয়া নামমাৰিৰ শেষ কাঁকি দুইবো কাণেদি চোকা কাঁড়ৰ দৰেই গোমাইছিল। পানীত লোণৰ দৰে কথামাৰি বাহিৰে যদিও কাণত পৰি গৈছিল, তাৰ অস্তিত্ব হেৰোৱা নাছিল। অলপ পৰৰ পাছত আকৌ এই নিস্তৰ্দ্ধতাৰ বাগ্মিতা ভঙ্গ কৰি তেওঁ যেন নিজে নিজেই কৈ গল—“তৰুতাৰ বুকুত মানুহে কত কথা নো থৈ নাযায়!”

তেতিয়া আমি লগৰ সেই অলেখ যাত্ৰী, তেওঁলোকৰ কথা-বাৰ্তা, চিঞৰ-বান্ধৰ, উঠা-নমাৰ কথা পাহৰি গৈছিলোঁ; ভাবিছিলোঁ, বিশাল ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ বুকুত এই ক্ষুদ্ৰ

তিকতাৰ প্ৰাণৰ কথা

জলযান, আৰু তাৰ বুকুত তাতোতকৈ ক্ষুদ্ৰ আমি দুটি প্ৰাণী ! জাহাজৰ চকাই মহাদৰ্পে পানী ভাঙি গৈছিল, আৰু তাৰ কাষে কাষে বগা ফেনবোৰ ঘেন সেই দৰ্পকে পৰিহান কৰি উজাই গৈ আছিল। তেওঁ তালৈকে চাই চাই এই কথাষাৰি কৈছিল, আৰু কথা শেষ হোৱাৰ লগে লগে তেওঁ স্থিৰভাৱে মোৰ ফালে চালে। তাৰ পাছত আকৌ কিছুপৰ দূৰৈ মৌন হৈ বৰ্তে।

(৩)

‘ঈশ্বৰ নিজে পুৰুষ নোহোৱা হলে বোধকৰোঁ তিকতাৰ কাৰণে তেওঁ এনে পক্ষপাত্তিতা দোষত নপৰিল-হেতেন।’ এই বুলি তেওঁ বেজাৰসনা এটি মিচিকিয়া হাঁহিৰে মোৰ ফালে চালে। তেওঁৰ মুখখনিত তেতিয়া মই নিষ্ঠুৰ চিকাৰীৰ বিষসনা কাঁড়ৰ আগ লগা এজনী আজলা হৰিণীৰ মুখৰ এটি সহনশীল জুৰ ভাব দেখিছিলোঁ ; তাত প্ৰতিহিংসাৰ লেশমাত্ৰও নাই।

আপুনি বেয়া নাপাব, আৰু বেয়া নাপায় বুলি জানিহে আপোনাক মুকলিকৈ আজি দু-আষাৰ কথা কবৰ মন গল। ক’ৰ বাটকৰা এদিনীয়া অতিথি এজন আহি দুয়াৰ মিঠা কথা কৈ তিকতাৰ যতনৰ এসাঁজ ভাত খাই গল ; যেই নিজ কাৰ্য্য সিদ্ধি হল, “যাৰ মহন্ত শাৰ

দীপায়লি

সেন্দূৰ” তাকে “ভোকোৰা এম্ভুৰ” পাতি চৰাই উৰা দৰে ভুটুংকৰে উৰা গাবিলে ; ঈশ্বৰে আক’ তিকতাৰ প্ৰাণ কিদৰে গঢ়ি দিছে, চুকৰ চৌ-খুটি দেখি মনৰ সন্তাপত পুৰি মৰিছে—“কথা থৈয়ে গলা বুকত !”

‘পুৰুষৰ নিৰ্ম্মম নিষ্ঠুৰতা, অৱজ্ঞা আৰু বিদ্ৰূপৰ শৰ কিমান ঢোকা আৰু বিঘাল, তাৰ পৰীক্ষা কৰিবলৈকে তো আক’ নাৰী-হৃদয়কপী বিধাতাৰ অনুপম কোমল বচনা !! নহয় জানো বাক ?’

তেওঁৰ এই শেষ শ্লেষ উক্তিৰে মোকো কাঁড়ৰ দৰেই বিক্লিলে। মই অপ্ৰতিভ হৈ পৰিলোঁ। হঠাৎ তেওঁ অলপ উত্তেজিত হোৱা যেন বোধ হৈছিল। পাছত নিজেই কিবা অন্তায় কৰিছে যেন ভাবি কিছুপৰ নিমাতৈ থাকি তেওঁ আত্ম-সম্বৰণ কৰিলে।

(৪)

আপুনি আৰু আপোনাৰ দৰে দুই এজনে মোক নিজে জানে বুলি, ঘিণৰ চকুৰে নাচাব পাৰে ; শিক্ষিত সমাজত ভদ্ৰতাৰ বাহিৰৰ আড়ম্বৰ ৰক্ষা কৰি চকুৰ আগত মোক লোকে নিন্দা নকৰিব পাৰে ; কিন্তু স্বৰূপতে আজি মোৰ সমাজত ঠাই নাই, সমাজৰ বাবে মই পতিতা ! ই উলঙ্গ সত্য ; ইয়াক মিছাৰ সাজপাৰ পিন্ধাই নিজক

তিকতাৰ প্ৰাণৰ কথা

ভালবি লগালে কি হব ? জীৱনৰ মোৰ দেড়কুৰি বছৰ কাল পাৰ হৈ গল। যোল-সোতৰ বছৰলৈকে আই-বোপাইৰ পাখিৰ তলত জ্বিৰালোঁ ; তাৰ পাছত আনে আশ্ৰয়ৰ ঘাটিলে। আথেবেথে কাম চাপি গলোঁ ! বুজা নাছিলোঁ যে মোক নিৰাশ্ৰয়া কৰিবৰ বাবেইহে সেই আশ্ৰয়ৰ অৱতাৰণা ! এইদৰেই মোৰ এই বাৰ বছৰ বনবান ; এটি দুৰ্ভগীয়া আত্মা সন্তান স্বৰূপে লগ লাগিলহি,—সমাজত আজি তাৰ জনকৰ নাম মই কব নোৱাৰোঁ ; সি অনধিকাৰ চৰ্চ্চা হব ! জীৱন্তেও মোৰ পোনা আজি পিতৃহীন !!’

অলপ বৈ তেওঁ আকৌ লাহে লাহে কবলৈ ধৰিলে—
‘বাক, আপোনালোক পুৰুষে তিকতাতকৈ ওখ বুদ্ধিৱন্তি থকা বুলি ওখ আসন দাবি কৰে ; কিন্তু এই ওখ বুদ্ধি-ৱন্তি তল বুদ্ধিৱন্তিসকলৰ ওপৰত প্ৰবঞ্চনা আৰু অন্যায় কৰিবৰ কাৰণেই ঈশ্বৰে দান কৰিছিল নে কি ?

‘মোৰ স্বামী (তেওঁ এতিয়াও মোৰ স্বামী) এজন উচ্চ শিক্ষা পোৱা ভাল কুলৰ মানুহ। কুলত মই তেওঁ-তকৈ নীহ। কিন্তু সেইটো মোৰ দোষ জানো ? তেওঁ মোৰ শৰীৰ স্পৰ্শ কৰাৰ আগতেই এই কথা জানিছিল, আৰু জানিও তেওঁ মোক গ্ৰহণ কৰিবলৈ ইচ্ছা প্ৰকাশ

দীপাৱলি

কৰিছিল। কিন্তু যেতিয়া চিনাকি দিবৰ সময় হল, তেতিয়া তেওঁ মোৰ গাৰ আঁৰতো লুকাবলৈ তত্ব হেঁকড়ালে। অৱশ্যে ময়েই তেওঁক তেওঁৰ নিৰ্দেশমতে মোৰ নিজ ভবিষ্যতৰ, মোৰ প্ৰাণৰ পোনাটৰ ভবিষ্যতৰ আশাৰ ডিঙিত গৰকা মাৰি, তেওঁক তুলি ধৰিলোঁ; মোৰ ওপৰতে জগতৰ সকলো অনিৰ্দিষ্ট সন্দেহ আৰু অপৰ্য্যায়ৰ মেঘ চপাই ললোঁ। তাৰ ফলত আজি সমাজত তেওঁ বিয়া-বাক কৰাই আগশাৰীত ঠাই পাইছে, আৰু মই সকলো অপৰ্য্যায়ৰ বোজা বৈ জীৱন কটাইছোঁ।’

(৫)

দৰত এটি ঘাট দেখা গল। তেওঁ সেই ঘাটতে নামিব; তাৰ বাবে সাজু হল। লাহে লাহে তেওঁ এই সকলো কথা মনৰপৰা জোকাৰি পেলাই মনটো আকৌ পাতলাবলৈ যত্ন কৰিলে। তেওঁ এবাৰ মোৰ ফালে অতি শাস্তভাৱে চালে।—

‘আপুনি মোক ভুল নুবুজে যেন; তেওঁক দোষ দিবলৈ মোৰ একো নাই। তেওঁ মোৰ চিৰ-আৰাধ্য প্ৰাণৰ দেৱতা। তেওঁ সকলো দোষৰ অতীত। মই তেওঁৰ সুখত চিৰসুখী, তেওঁৰ সৌভাগ্যত চিৰ-ভাগ্যৱতী! যদি মই কাৰবাৰ ভীৰুতা আৰু হীনতাক আক্ৰমণ

ভিক্তাৰ প্ৰাণৰ কথা

কৰিছোঁ, তেন্তে সি আমাৰ সমাজৰ এজনবহে, তেওঁৰ নহয়। মানুহ সমাজৰ পুতলা, তাক ডোল লগাই সমাজে সদায় নচুৰাবই লাগিছে। কেতিয়াবা মোৰ নিজ কপালক দুমিছোঁ, কিয়নো তেওঁ এই সমাজৰে এজন! কিন্তু সমাজৰ ওপৰত উঠা হলে তেওঁ সাংক্ষাৎ দেৱতাই হ'লহেতেন। কিন্তু তেওঁ মানুহ; সেই দেখিয়েই তেওঁক অধিক ভাল পাইছোঁ। তেওঁ যেতিয়া বিপদত পৰিল, তেওঁক বক্ষা কৰিবলৈ যি পাৰিলোঁ সকলো কৰিলোঁ; কিন্তু সি মোৰ কৰ্তব্যৰ চাৰিসীমাৰ ভিতৰতেই আছে। অৱশ্যে সহিছোঁ, ভিক্তা—দুৰ্জ্ঞা ভিক্তা বুলিও, বহুত সহিব পাৰিছোঁ। যেন লাগিছে। ইমানকে কৰিব পাৰিম বুলি স্বপ্নতো ভবা নাছিলোঁ। আশীৰ্বাদ কৰিব, যেন বাকী দিনকেটাও কোনোমতে এইদৰেই কটাই দিব পাৰোঁ।'

এই বুলি তেওঁ হাতত "ছুট কে'ছ'টো লৈ তললৈ নামি যোৱা খটখটিত ভৰি দি সেইদৰেই অতি বিনয় আৰু শ্ৰদ্ধাৰে মোক প্ৰণাম জনালে। তেওঁৰ মুখত তেতিয়াও সেই বেজাৰ-মিহলি হাঁহিটি। মই মন্ত্ৰমুগ্ধৰ দৰে কবখোৰ কৰিলোঁ, মুখৰ মাত এষাৰিও সৰি নপৰিল। জাহাজ ঘাটত বলহি; তেওঁ নামি গল। জাহাজ আকৌ এৰি দিলে। মই অচেতন প্ৰাণীৰ দৰে একেধৰে বহি যাবলৈ

দ্বীপাবলি

ধৰিলোঁ ; মোৰ আন্ধাৰ অন্তৰ সেই মানৱী দেৱীৰ কাৰণে
শ্ৰদ্ধাৰ সোবভেৰে আমোলমোল হৈ উঠিল ! জাহাজ
কেতিয়া ককিলামুখ পালেহি গমকে নাপালোঁ ।

অনন্তৰ উদ্দেশ্যে

‘পুতলা’, মন কৰিছা নে—মো ৰাক্ষসি বেলিৰ
সেন্দুৰীয়া পোহৰত, স্বৰ্গ আৰু মৰ্ত্যৰ সুদূৰ গিলন-ৰেখাত,
কি এক নতুন আশাৰ পাতনি হৈছে ?’ অলপপৰ তলকা
মাৰি থাকি ব্ৰহ্মচাৰীয়ে আকৌ কবলৈ ধৰিলে,—
‘বুজিছোঁ, তুমি তাত আশাৰ পাতনি দেখা নাই, দেখিছা
নিঃশাৰ সূচনা ! পাছে আছল কথা সেইটো নহয় ।
বাক, তুমি মোৰ অতীতৰ মহাভাৰত শুনিব খুজিছা !
শুনিবা । কিন্তু তুমি ঠিক সময়তে ঠিক কথাৰ স্মৃতি
লৈছা ; নহলে, কোনে জানে, হয়তো কাইলৈ মোৰ
জীৱন গো পোহৰ আৰু আন্ধাৰৰ সানমিহলি বৰণৰ
লগত এক হৈ পৰিব, জীৱনৰ সাধনা পূৰ হব ।

‘পুতলা, আজি জীৱনৰ এই সাজৰ বেলিকা কত
কথাই নো মনত মুখুন্দিয়াইছেহি ! কত মো-মনা

অনন্তৰ উদ্দেশে

পৱিত্ৰ স্মৃতিয়েই বা মনক জুমুৰি দি নধৰিছেহি ।
সৌ লুইতত যে বঙচুৱা বোল পৰা সক সক ঢৌবোৰ
ইটোৰ ওপৰত সিটো উঠাহি দেখিছা, মোৰ সেই কালৰ
কথা কবলৈ ধৰোঁতেও ঠিক সেইদৰেই ইটো কথাৰ
ওপৰত সিটো পৰিছেহি ; কোনটো আগত কম,
কোনটো পিছত কম লাগিছে । তুমি সুধিছা, মই কিয়
সংসাৰ এৰিলোঁ ; তাৰ আগত মোৰ সংসাৰেই বা
হৈছিল নে নাই, আৰু সেই সময়ৰ কি কি ভাব মোৰ
মনত পৰিছে । এই সকলোবোৰ কথা মই অতি
সংক্ষেপতে কৈ যাম ; যি লাগে তোমাৰ কাৰণে তুমি
যোগ-বিয়োগ কৰি লবা :

‘যি স্বৰূপত সংসাৰ হব লাগে, সেইদৰে মই আজিও
সংসাৰী । যি হওক, আজি আট্টে কুৰি বছৰ কাল মই
হাবিয়ে-বননিয়ে দেশে-দ্বীপান্তৰে ঘূৰি ফুৰিছোঁ । যিদিনা
মই ঘৰৰ বাহিৰ ওলাই আহোঁ, সেইদিনা মুঠেই মোৰ
কুৰি বছৰ উকলি গৈছিল । হাঁহি উঠে, তেতিয়াও বাটত
ভালেমানক মোৰ ৰূপৰ মৰীচিকাত পৰি মৰিবলৈ অহা
লগ পাইছিলোঁ । সঁচাকৈয়ে, পুতলা, তিকতাৰ ৰূপ এটা
বৰ ডাঙৰ ছলনা । ই জগতক যে ছল কৰেই, নিজকো
ছল কৰি মাৰে ।

দীপাবলি

‘কিন্তু তুমি হয়তো স্নিগ্ধবলৈ মুখ মেলিছা, মই কিয় সেইদিনা ঘৰৰ পৰা ওলাই আহিলোঁ, আৰু উলটিয়েই বা নগলোঁ। কিয় ?

.....ভাল পাইছিলোঁ ! জীৱনত যি এবাৰ মাথোন ভাল পায়, তেৱেঁইহে ভাল পাব জানে। ময়ো কিজানি সেইদৰেই ভাল পাইছিলোঁ, অ, পাইছোঁ ! যিজনৰ ভাল-পোৱা পোনৰ দেখা-দেখিত ওপজা নাই, তেওঁ ভাল-পোৱাৰ মোল বুজা নাই। তেনেহলে, পুতলা,—মই সঁচাকৈয়ে ভাল পাব জানিছিলোঁ, ভাল পাইছিলোঁ, পাইছোঁ !—তুমি হয়তো ভাবিছা, মই কি কৈছোঁ, বৰ্গলি পাখি যেন বগা চুলিৰ ব্ৰহ্মচাৰিণী মই, কি কৈছোঁ ! কিন্তু, পুতলা, মই এই মুহূৰ্ত্ততো যি কথা গম পাব পাৰিছোঁ, তাতকৈ সৰহ বা তাকৰ একো কোৱা নাই।

‘তেওঁৰ চকুৰ চেলাউৰিঘূৰি আছিল ধনুভিবীয়া, চকু দুটিত আছিল তীক্ষ্ণ জ্যোতি। আৰু কি লাগিছিল ! তিকতাৰ এখনি হিয়া বিক্ৰিবলৈ এনে অমোঘ অস্ত্ৰত বাজে নো আৰু কি লাগে ? বিক্ৰিলে। একে আঘাততে দুখো পালোঁ, সুখো অনুভৱ কৰিলোঁ। তেওঁক কাঠ-চিঠীয়া বুলিলোঁ। অস্তৰে হলে প্ৰতিবাদ কৰিলে, ‘নহয়,

অনন্তৰ উদ্দেশে

মৰমৰ শৰ নহলে আন একোৱে এইদৰে বুকুৱে-পিঠিয়ে-
শালিব নোৱাৰে।

‘.....পকা আমৰ দিনত, এদিন আম বুটলিবলৈ গৈ
আম এলতে অকলে অকলে ক্ৰিবাণোৰ আৰি-গুলি বহি
আছিলোঁ। তেতিয়া মোৰ বয়স দহ কি এঘাৰ।
কোনোবাই লাহেকৈ পিছফালৰ পৰা চকু মুদাই ধৰিলেহি।
কিন্তু তাৰ আঁতে কৰ্ত্তাজন মোৰ মনে বাছি পেলালে।
মই হাতখনিত ধৰি পেলোৱা মাত্ৰকে তেওঁ মোৰ কাষত
বহি পৰিল। মোৰ চকু দুটি তেতিয়াই মাটিলৈ নামিল।
নাকৈ গজা গোমল ঘাঁহৰ ওপৰত মাথোন চাৰিচকুৰ
মিল হৈছিল। তেওঁ কবলৈ ধৰিলে,—‘সোঁ সুবহল নীল
আকাশৰ তলত আমি বহিছোঁ। স্বৰ্গত মিলন, পৃথিবীত
মিলন, প্ৰকৃতিত সকলোৰে ভিতৰত চিৰস্থায়ী ভাল
পোৱা! আমাক জানো ঈশ্বৰে সেই ভালপোৱাৰ আশী-
ৰ্বাদ, সেই ককণাৰ নিৰ্ম্মালি দিয়া নাই?’

‘পুতলা, তুমি জানো সেই বিশ্বজোৰা ভালপোৱাৰ
আভাস আজি এই সন্ধিয়া আকাশৰ তলতো দেখা নাই?
তেতিয়া সেই কথাৰ সাৰমৰ্ম্ম ভালকৈ বুজা নাছিলোঁ,
আজি বুজিছোঁ যেন লাগিছে। কিন্তু বৰ বেলিকৈ বুজিলোঁ,
পুতলা! সকলোকে মোৰ বুকুতৰা ভালপোৱা বিলাই,

দীপাবলি

সকলোবে মৰম ঘৰে ঘৰে গৈ বুটলি আনিবলৈ আহিব
নাপালোঁ।। পুতলা, সন্ধিয়া হল, “নাৱে বোলে টলুংভুটুং,
বঠাই বোলে টলুংভুটুং, গম্বুলিতে ডবা কোবায়।”

‘.....বৰ পিয়াহ লাগিছিল,—কিনো মৰ পিয়াহ !
পিয়াহত আতুৰ হৈ লাজত জলাঞ্জলি দিলোঁ ; খাবলৈ
পানী বিচাৰিলোঁ।। সমুদ্ৰ দেখি ভোল গলোঁ, বিস্ময়ত
প্ৰাণ বুৰি গল—“তৌ দেখি হালেজালে গাৱ, হে কলীয়া,
কামত চপাই দিয়া নাৱ।” নাম ধৰিলোঁ।। নাও আছে,
গুৰিয়াল নাই। সেই দিনাই নাউলৌৰ দৰে বাহিৰ
ওলালোঁ।।

‘.....তেতিয়া মই গৰবিনী আছিলোঁ।। কপ আক
যৌৱনৰ অহকাৰত মতলীয়া। তেওঁৰ সেই হিয়া উবুৰিয়া
স্নেহ মই মোৰ শুবুলিলোঁ।। কিয়, তেতিয়া তাক ভৰিৰে
ঠেলিছিলোঁ নহয় ! কিন্তু তেতিয়াও মই তেওঁক
প্ৰকৃততে ভাল নাপাইছিলোঁ জানো ? নহয়, পুতলা,
এই কথা বৰ আচৰিত। যদি নাই তেওঁক প্ৰথম
দেখিছোঁ, দু-আষাৰ তেওঁৰ মুখৰ মাত শুনিছোঁ, সেই
দিনাই মোৰ অন্তৰে, গোটেই প্ৰাণে, অজাতসাৰে তেওঁত
আত্মসমৰ্পণ কৰিছোঁ। অথচ তেতিয়াৰ মোৰ ছোৱালী-
চুলভ অহকাৰে নে কিহে কব নোৱাৰোঁ, মোক তেওঁৰ

অনন্তৰ উদ্দেশে

পৰা বহুত নিলগাই আনিলে, বহুত আঁতৰ কৰিলে !
সঁচাকৈয়ে, পুতলা, কৈশোৰ আৰু যৌৱনৰ সেই সজ্জা-
ক্ষৰেপৰা ছোৱালীবোৰৰ নিজৰ ৰূপ আৰু যৌৱনৰ
বিষয়ে কি যেন এটা অপূৰ্ণ ভাব ! নহয় জানো ?

‘সৰহ দিন যাবলৈ নাপালে ; অৱস্থাৰ সলনি ঘটিল।
মই তেওঁৰ অৱস্থাত পৰিলোঁ। পাহত, তেতিয়া তেওঁ
বহুত দূৰত। তথাপিও আশা আছিল। নিবাণা আৰু
অনুতাপত মোৰ বুকু ফালি, কিন্তু তেতিয়াও মুখ
নাকাটিল। তিকতাৰ স্বভাৱেই এনে। তিকতাৰ
হৃদয়-সুখ স্বৰূপ স্নেহেই গৰলৰ দৰে কি বিষময় হৈ উঠে !
যাওক, সেইবোৰ তেতিয়াৰ কথা। আজি মোৰ হিয়াত
তপত খোলাৰ দৰে পোৰা-দেৱা সেই জীয়া যাতনা নাথ,
আছে তাৰ পৰিবৰ্ত্তে তাত শান্তি-কমণ্ডলুৰ পানী।

‘মুঠতে, কবলৈ কি, যেতিয়া মই তেওঁৰ বাবে পাগলী
হৈ ফুৰিছিলোঁ, তাৰ আগতে তেওঁ নিকৰ্দ্দেশ ! মোৰ
ৰূপ-যৌৱনৰ অহঙ্কাৰ আৰু মৰীচিকাই তেওঁৰ কাল হল ;
এই কথা আৰু মোৰ বা ওচৰ-চুবুৰীয়া অনেকৰ বুজিবলৈ
বাকী নাথাকিল। অনুতাপ-জুয়ে মোক দগ্ধ কৰিবলৈ
ধৰিলে। উদ্ভিন্ন নৱ যৌৱন আৰু তাৰ অহঙ্কাৰ-উন্মাদ
তিল-তিলকৈ টুটি যাবলৈ ধৰিলে। হৃদয়ত ক্ৰমে এটা

দীপাবলি

সলনিব ভাব অনুভৱ কৰিবলৈ ধৰিলোঁ।। মন আন কোনোবা ফালে ঢাল খালে। জীৱন-মৌৱন যে ক্ষণ-স্থায়ী আৰু মৰীচিকাৰ দৰে, এই ভাবৰ সাঁচ মনত দ'কৈ বহিবলৈ ধৰিলে।

‘তাৰ পাছত কি কৰিলোঁ সেইটো তুমি দেখিছাই। পোনতে তিক্ততা আৰু অৱলা হৈ বাহিৰ ওলোৱাটো অসম্ভৱ যেনেই বোধ হৈছিল। ক্ৰমে মনলৈ বল আহিল, সকলো বিপদ-আপদ আৰু লোকাপবাদ মূৰ পাতি লবলৈ সক্ষম কৰিলোঁ। বিচিত্ৰৰূপে কাচি-পাৰি, বুকত পুৰুষৰ সাহ বান্ধি, অজ্ঞাতসাৰে ঘৰৰ বাহিৰ, সমাজৰ বাহিৰ, সংসাৰৰ বাহিৰ ওলালোঁ। কিহৰ উদ্দেশ্যে?...’

‘হাবিয়ে-বননিয়ে নানা ভয়লগা ঠাই আৰু নেদেখা ছহৰ, গাঁও-ভূঁই অনাঠ-বনাই ফুৰিলোঁ : তেওঁৰ সন্ধান নাপালোঁ। এইদৰে কেবা বছৰো গল। তাৰ পাছতহে মোৰ ভুল বুজিব পাৰিলোঁ। শেষত শাস্তিৰ সন্ধানত ফুৰিলোঁ। সাধু সন্ন্যাসী নানা জনৰ সঙ্গত অলপ পোহৰ দেখা যেন লাগিল। তাৰ সাহতে জীৱনৰ এই বাকী-ছোৱা আগুৱাব পাৰিলোঁ। সেই পোহৰত দেখা পাই—সেই চিৰনবীন, যাত্ৰী আৰু তেওঁৰ পিছে পিছে কেতিয়াবা আশাতৰা আৰু কেতিয়াবা জঁয়পৰা

মৃত্যুৰ মুখত

হৃদয়েৰে এখুজি-দুখুজিকৈ আগুৱাই—মই। মনত
আনন্দ উপজিলে দুগুণ উল্লাহেৰে আপোন-পাহৰা হৈ
আগবাঢ়োঁ ; মনত শঙ্কা আৰু ভয় উপজিলে সোধোঁ—
‘যাত্ৰী কোন?’ “কিহৰ উদ্দেশ্যে?” তেওঁ উলটি
নাচায়, অঁথচ যেন এটি চিবুপৰিচিত চিবমধুৰ মাত আৰু
উদগনিৰ ভাষাৰে নিজে নিজে কৈ যায়—‘অনন্ত !’
‘অনন্তৰ উদ্দেশ্যে !!’

মৃত্যুৰ মুখত

ভাবিছিলোঁ, কাকো নকওঁ। এটা কঠোৰ প্ৰতিজ্ঞাৰ
দৰে জীৱনত এই কথা পালি আহিছিলোঁ। উঃ, কি
যাতনা। মনৰ এটা যুগমীয়া শোক ; তাৰ বাবে যি কষ্ট,
তাক প্ৰকাশ নকৰাকৈ থকাটোও সৰু-সুৰা আন তেনে
এটি কষ্ট। তথাপি দুইটাকে জাপি লৈ জীৱনত ইমান
দিন সহি আহিলোঁ। কিন্তু হঠাতে আজি যেন এটা
বোজা ধৰি গ'ল। আজি ইমান গাভল লাগিছে ; যেন
মনত আৰু একো বোজাই নাই ! গোটেই নিশাৰ শেহত

দীপাবলি

পদ্মপাতি তঠাতে যেনেকৈ মেল খাই পৰে, আজি
মৃত্যুৰ মুখত মোৰ মনো যেন ঠিক সেইদৰে মুকলি হৈ
পৰিছে। তাৰ যেন এচুকীয়া ঠাইবোৰো এই মৃত্যুৰ
জিলিঙনিয়ে দেখুৱাই দিছে !

ঘৰৰ সকলো কাম বনৰ শেষত সম্ভাৱনৰ বাবে স্নেহময়ী
জননীৰ পবিত্ৰ কোলা যেনেকৈ পতা থাকে, মোৰ বাবেও
যেন শান্তিময়ী মৰণবাণী সেইদৰে কোলা পাতি বৈ
আছে। এতিয়া যে লোকৰ মৰম জুখিবৰ সময় নাই !
সাধা কি, মাতৃৰ এই নীৰৱ আৰু কোমল-কঠোৰ আহ্বান
উপেক্ষা কৰোঁ ! এতিয়া যে সংসাৰৰ কোলাত ইমান দুখ-কষ্ট
পালোঁ, সি কলৈ গ'ল ? ইমান যে হাঁহি-খিকিন্দালি
কৰিলোঁ, সেইবোৰেই বা ক'ত ? সংসাৰ পৰ, মৰণ
আপোন ; এয়া সংসাৰে নোক আপোন মাতৃৰ কোলাত
গতাই দিব, সংসাৰৰ সকলো দুখ-যাতনা পাহৰি যাম।
নৈ আৰু সাগৰ ; নৈ আহি সাগৰত পৰে। সাগৰত
পৰি নৈয়ে আৰু নিজ অস্তিত্বৰ কথা কিবা ভাবিব
পাৰেনে ? ভাবিবলৈকে বা আহৰি পায়নে ? খন্তেক
পিছতে এই স্মৃতিও গৈ সাগৰত পৰিব,—সাগৰ সেই
মাতৃৰ শ্ৰেয়ময় কোলা। তাৰপৰা আৰু এই স্মৃতি
উলটি আহিবনে ? আহিব পাৰিবনে ? কোনে কব ?

মুহূৰ্ত্তৰ মুখত

আজি সেই কথাৰ আৱৰণ নাই ; সেই কথাত আজি
তাৰ চিৰলগৰীয়া যাতনা নাই। সেই যাতনাই শাস্তিৰ
ৰূপ ধাৰণ কৰিছে। গতিকে সেই কথা প্ৰকাশ কৰিবলৈ
আজি মোৰ কোনো আপত্তি নাই, দুখ নাই।

লোকে কয়, মই আজীৱন অবিবাহিত, আজন্ম
ব্ৰহ্মচাৰী। কিয় এনে, 'কোনেও তাৰ তৎ ধৰি'
নোৱাৰে। মোৰ পৰাও তাৰ কোনো সমিধান নাপায়।
যি সকলে মোৰ ছাত্ৰজীৱনৰ গতিবিধি লক্ষ্য কৰিছে, মোৰ
নামাঙ্কিক বিষয়ৰ নানা ৰচনা পঢ়িছে, সেইসকলে মন
কৰিছে, মই আজন্ম ব্ৰহ্মচাৰী আদৰ্শৰ প্ৰতি সহানুভূতি
নেদেখুৱাওঁ। তেনেহে, বহুতে কয়, দেশকেই মোৰ
হিয়া বিলাইছোঁ, সমাজৰ লগতেই মোৰ শুভ পৰিণয়
ঘটিছে।

এনে নানা তৰ্কৰ জালে মোৰ জীৱনৰ এই গুপ্তবহন
ঘটিবলৈ গৈ তাৰ ওপৰত আক নানা উপকৱা ঢাকনি দি
তাক ইমান দিনে লুকাই ৰাখিছিল। মোৰ উদ্দেশ্য
সফল হৈছিল। কিন্তু আজি যেই তাত চতুৰ মুহূৰ্ত্ত
'নজৰ' পৰিল, সেই তাৰ 'পৰ্দা' আজি বতাহত ধনে ধনে
উৰি ৰৈছে।

ছাত্ৰ জীৱনত আৰু জীৱনৰ বাকী ছোৱাত্তো মই

দীপাবলি

বন্ধুনকলৰ মাজত কিবা কম দেশসেৱক বা সাহিত্য-সেৱক নাছিলোঁ। মোৰ নৈতিক বলৰ ওপৰতো সাধা-ৰণৰ কম আস্থা নাছিল। সেই বাবেই হবলা মোৰ চৰিত্ৰৰ ওপৰত সতকাই কোনেও 'হতাশ-প্ৰেমিক' কলঙ্ক দিবলৈ আগ নাবাঢ়িছিল। কিন্তু হাজাৰ নৈতিক বলৰ পৰিবৰ্ত্তেও সেই 'কলঙ্ক' যে মই অতি মহৎ প্ৰাণসোবাদ স্বৰূপে শিৰপাতি লবলৈ সাজু, তাক যে মই মোৰ চৰিত্ৰৰ মন্তকমণি বুলি মানি লবলৈ প্ৰস্তুত,—এই কথা কোনে জানিছিল!

আজি নাম কাঢ়িলে কিজানি তাক সেইদৰে তুলিব আগৰপৰা ভৰিৰ তলুৱাইদি বিজুলী সোঁত বৈ নাযাব। তেওঁৰ নাম আছিল সেন্দূৰী। নামত যেনে সেন্দূৰী, কামতো তেনে সেন্দূৰীয়েই। তেওঁ যেতিয়া ছোৱালীৰ প্ৰাথমিক পঢ়াশালীৰ প্ৰথম কি দ্বিতীয় শ্ৰেণীত, মই তেতিয়া ইংৰাজী স্কুলৰ দ্বিতীয় কি তৃতীয় শ্ৰেণীত। মোৰ বছৰ যেতিয়া চৈধ্য নে পোন্ধৰ, তেওঁৰ বয়স তেতিয়া ন'নে দহ। দুইবো পঢ়াশালীলৈ যোৱা বাট একে, সময়েো প্ৰায় একে। বাটত প্ৰায় মাজে-সময়ে দেখা-দেখি হয়।

কি উজ্জ্বল হৈ আলি উঠিছে লবালিৰ সেই বিমল চিত্ৰ-

মৃত্যুৰ মুখত

পটখনি ! যেন সি কালিৰ হে কথা । কিন্তু ভেতিয়া
যি ডাঢ়ি ঠুটিয়া নাছিল, আজি সি ধোঁৱা বৰণীয়া ! ইমান
ব্যৱধান । তথাপি যেন এতিয়া সেই চিত্ৰৰ স্বৰ্গীয়
কাৰুণ্যত মৃত্যুৰ জিলিঙনিও অলপ খীণ পৰি গৈছে ।
প্ৰথম যৌৱনে আজি আকৌ কেইবাটাও যুগৰ পিৰহৰ
ভতবেদি নটক উশাহ লৈছেহি,—পুৰণি বা নতুনকৈ
মুকলি হৈছে ।

মোৰ জীৱন-মহাভাৰতৰ সেয়ে আদিপৰ্ব । সেন্দূৰীয়ে
মোৰ নাম জানে । স্থানীয় নানা সভাই-সমিতিয়ে মোক
দেখে ; তাতোকৈ তেওঁ হেনো মোৰ কবিতা আৰু
বচনাৰ প্ৰকৃত অনুৰাগিনী । তেওঁৰ লগত মোৰ কথা-
বাৰ্তা নাই, আৰু সঁচাকৈয়ে সেন্দূৰী বাস্তৱ জগতত
ধাকিলেও মোৰ কাৰণে তেওঁ মানস-নন্দনত এটি
আনন্দৰ অপূৰ্ণ পৰিকল্পনাতকৈ সৰহ বা তাকৰ একো
নহয় ।

তাৰ পিছত ? তাৰ পিছত কন্দৰ্পই সেন্দূৰীৰ ৰূপত
যৌৱনৰ অপূৰ্ণ আভা সানি দি গলাহি । সেই দিনা
আৰু তেওঁৰ মুখলৈ মই চাব নোৱাৰিলো ; নিৰাশ হৈ
উলটি আহিলোঁ ।

ভেতিয়া মোৰ ভৰ বয়স । দেশত এটি নৱ জাগৰণৰ

দীপাবলি

ভবপক। তাৰ বাবে সকলোৱে মোক আনন্দেৰে আগবঢ়াই দিলে। মই পাছহোৱাকৈ কোন সতে ? ইয়াৰ ভিতৰতে শুনিলোঁ, সেন্দূৰীৰ বিয়া হৈ গৈছে। মোলৈ অহা প্রজাপতিৰ নিবন্ধনৰ নানা প্ৰস্তাৱ পিছলৈ ৰাখি শেহত 'তামাদি' কৰা হল ; কিয়নো দেশত নৱ জাগৰণ। কিন্তু এই নৱ জাগৰণ বিশেষতে দেশত নে হৃদয়ত, তাৰ সমাধান আজিও তেনে উজু কথা নহয়।

নৱ জাগৰণৰ পিছত দেশৰ নানা কল্যাণ দেখা গল। গাঁও-ভূঁই নগৰ সকলো ঘূৰিলোঁ। দেখিলোঁ, দেশৰ প্ৰফুল্ল বদন। কেউফালে জয়-জয়-ময়-ময়। তাৰ ভিতৰতে দেখিলোঁ সেন্দূৰীৰ সোণৰ সংসাৰ। পতি, সন্তান, ধন-ধান লৈ শৰত কালৰ দৰে সেন্দূৰীৰ ঘৰ-ৰাজ্যখনি। বুকুত যেন কিবা এটাই থাকি থাকি বিকি উঠে ! ই কিহৰ কাঁইট।—ঈৰ্ষাৰ নে অব্যক্ত আনন্দৰ ? কোনে ক'ব ?

তাৰ পিছে ক্ৰমে মোৰ জীৱন-সন্ধিয়া ! দেশৰ সেৱাৰ পৰা আহৰি পাব খুজিলোঁ। ভাবিলোঁ, ঈশ্বৰৰ নাম লৈ বাকী দিনকেইটা কটাওঁ। পুৱা-গধূলি গোসাঁই-ঘৰত বহি জপ কৰোঁ।—“ভাই, মুখে বোলোঁ বাগ, হৃদয়ে ধৰা ৰূপ। তেবেসে মুকুতি পাইবা কহিলো স্বৰূপ।”

মৃত্যুৰ মুখত

কিন্তু ইকি ? সেই ৰূপ-ধ্যানতো এটি পৱিত্ৰ শাস্ত
কৈশোৰ মূৰ্ত্তি !! উপায় কি ?

থাকোঁতে থাকোঁতে হঠাৎ এদিন দেখিলোঁ, সেন্দুবী
সৰণ-শয্যাত ! অন্তপ্ৰায় জীৱনৰ লীলা ! নুমাওঁ নুমাওঁ
সি জ্বলন্ত ঐদীপ ! সেই ৰূপ প্ৰাণ ভৰি চালোঁ।। মুখ,
তন্ময় হলোঁ।। তাৰ পিছত আন্ধাৰ, আন্ধাৰ !

আকৌ চকামকা পোহৰ ! দুটি প্ৰশ্ন,—সেন্দুবীক
কেতিয়াবা জীৱনত মোৰ সঙ্গিনী, কৰি লোৱাৰ কথা
ভাবিছিলোঁ। নে ? সেন্দুবীৰ হিয়া এদিনো এখন্তেকৰ
কাৰণেও মোৰ বাবে ? নাই, এই দুটি প্ৰশ্নও সবহ পৰ
মনত ঠাই দিবলৈ জীৱনত মোৰ সাহ নহল। এতিয়া
হব খুজিছেনে ?—আকৌ আন্ধাৰ, তমোময় !

এইবাৰ নতুন দিব্য পোহৰৰ বান আহিছে। এই
পোহৰে যেন মোক বৰণ কৰি লৈছে। ইমান স্নেহভৰা
এই পোহৰ ! তাত যেন ভোকৰ ভাত আছে, পিয়াহৰ
পানী আছে, শোকৰ সান্থনা আছে, ভাগৰত মাতৃৰ
পৱিত্ৰ কোলা আছে ! এই পোহৰ ক'ৰ ? অ' ! ই কি
মূৰ্ত্তি ? দুই বাছ মেলি ? কি, তুমি মানস-প্ৰিয়া ? কি,
তুমি মৃত্যু ?? ওঁ শাস্তি !!

তিল-মাহ

আটায়ে কয়, যি বাৰ তিল-মাহ খাই আহিছে, সেই অনুসাৰেহে যোৰা হব। লোকে বলেৰে হাজাৰখন বিয়া পাতক, যিটো নহব লাগে সেইটো নহবই।

কিন্তু বজা-জমিদাৰৰ কথা কিজানি সুকীয়াই! কিয়নো, বামুণগণকে গণি পঢ়ি কয়, বজাৰ বৰজ্ঞনৌ জীয়েক স্নম্ভাৰ লগতহে কুমাৰ ধীবেন্দ্রনাৰায়ণৰ যোৰা আছে; অথচ কাজে-কামে দেখা যায়, ৰাজকুমাৰৰ মন-পখিলা উৰে বজাৰ সৰুজ্ঞনৌ জীয়েক পমিলা-ফুলৰ ফালেহে।

ধীবেন্দ্রনাৰায়ণ জমিদাৰৰ লৰা। বছৰচেৰেক হৈছে তেওঁৰ পিতাক ঢুকাইছে, গতিকে এতিয়া তেৱেঁই সেই জমিদাৰৰ হৰ্ষা-কৰ্ষা-বিধাতা। তেওঁৰ বয়স কুৰিৰ ওপৰ উঠিছে মাথোন। বিছা-বুদ্ধিৰ ফালে মাতৃকুল-নাশনৰ অলপ ওপৰ হৈয়ে তাতে গাঁঠি লাগি ঘৰলৈ উলটিল। স্বভাৱ-চৰিত্ৰই তেওঁক তেওঁৰ নামৰ অনুপযুক্ত বুলি কেতিয়াও প্ৰতিবাদ কৰা নাই।

ছোৱালীৰ বোলে কুৰিতে বুঢ়ী। কিন্তু ডাঙৰ মানুহৰ ছোৱালীৰ বেলিকা এই কথা খাটিব কেনেই? এনে

তিল-মাহ

ছোৱালীৰ কুৰি-পঁচিশ বছৰ বয়স একো বয়সেই নহয় ; কিয়নো তেওঁলোকৰ ধন আছে, সমাজত ওখ আসন আছে, আৰু তাতোকৈ আছে বয়স আৰু তাৰ কুটিল প্ৰভাৱ চূৰ্ণ কৰিব পৰা বিলাতী হাটৰ নিত্য-নতুন সাজ-পাৰ আৰু সুগন্ধি অনুলেপন। তেনেহলে, বিজ্ঞানৰ হাতত প্ৰকৃতিৰ পৰাজয় অৱশ্যাস্তৰী হ'বই।

লোকে কম, ৰাজকন্যা সুমলাই লেখি লেখি বছৰৰ একুৰি এখন জপনা পাৰ হৈছে আৰু পমিলাই কুৰিখন পাৰ হ'বলৈ মাথোন এখন কি দুখন বাকী। কিন্তু এইবোৰ 'সকলানুহ'ৰ কথা ; গতিকে সঁচা হলেও 'বিশ্বাস নৈব কৰ্ত্তব্যম্'। ৰজাৰ ঘৰৰ মানুহৰ মুখে সুমলাৰ বয়স মাথোন ষোল, আৰু পমিলাৰ চৈধ্য। কিন্তু সুমলা আৰু পমিলা তো ডাল-টোকোনাৰ ছোৱালী নহয় যে, তেওঁলোকৰ আঁহ চাই বুঢ়ী বুলি ভাবিবৰ কাৰণৰ সাধ্য হ'ব। আৰু তেওঁলোক এনেও নহয় যাৰ দাঁত চাই বয়স নিৰ্ণয় কৰিব পাৰি। তেওঁলোক ৰজাৰ ঘৰৰ কন্যা ; গতিকে তেওঁলোক নো 'কেইদিনৰ ছোৱালী ?'

সুমলা আৰু পমিলাৰ পিতাক জমিদাৰ সূৰ্য্যনাৰায়ণ। এওঁৰ জমিদাৰিৰ বছৰি একলাখ টকা আয়। কুমাৰ দীবেন্দ্রনাৰায়ণৰ আয়ৰ ভাগী নাই, গতিকে জমিদাৰ

দীপাৱলি

সকলে তেওঁৰ অৱস্থা জয়জয়-ময়ময় বুলিব পাৰি। আজি ভালেমান দিনৰ পৰা পমিলাহঁতৰ ঘৰলৈ কুমাৰৰ আহ-যাহ; আৰু সেই চুবুৰীৰ অনেক লোকে বি-বি-বা-বা কৰে বোলে সোনকালে ধীৰেন্দ্ৰৰ লগত পমিলাৰ বিয়াই হৈ যাব; জমিদাৰ-জমিদাৰনীৰো হেনো তাত আপত্তি নাই। কিন্তু সকলক কথা! ইয়ে দিয়ে কয়, বৰজনী থাকো-তেনো কোনোবাই সকলজনী বিয়া দিয়েনে ?

এনে কথা কোৱাৰ আৰু কাৰণ আছে। পমিলাতকৈ সুমলাৰ প্ৰতি দেখা-শুনা ওচৰচুবুৰীয়া সকলোৰে সহানুভূতি সৰহ। সুমলা সকলে পৰা বৰ মৰমিয়াল আৰু কথা-গৰকা ছোৱালী; পমিলা সকলেপৰা পখিলাৰ দৰে লচপচী। এই কাৰণেই হবলা ধীৰেন্দ্ৰ-শালিকা সুমলাৰ জালত নালাগি পমিলাৰ জালত লাগিল। বাহিৰৰ বচঙত ভোলযোৱা অবিবেচক সংসাৰৰ কথাই এনে !

জমিদাৰৰ ঘৰ বিলাস-কানন। বৰ্ত্তমান সভ্যতা বা অসভ্যতাৰ সোঁতত উটিবুৰি ফুৰিব লাগিছে। স্বৰূপতে ইংৰাজী ধৰণেৰে ধীৰেন্দ্ৰ আৰু পমিলাৰ প্ৰণয়-ভাওনাৰ ভাও চলিব লাগিছে। দুয়ো দুইবোৰ মোহত মুগ্ধ; দুয়ো দুইবোৰ ৰূপ আৰু প্ৰলোভনৰ পানীত সাঁতুৰি-নাচুৰি

ভিল-মাহ

কুৰিব লাগিছে ! কিন্তু পানী কিমান দ, সেইটো কোনেও জনা নাই ; জানিবলৈকে বা আহৰি ক'ত ?

কিন্তু পমিলাৰ বাহিৰেও তেওঁলোকৰ ঘৰত আৰু এটি প্ৰাণী আছে, যি এই মিলন-দৃশ্যৰ লগত কিবা এক প্ৰকাৰে জড়িত ; যি এই দৃশ্য চাই সুখ পায়, অথচ সেই সুখ তেওঁ নিজৰ বহুমূলীয়া স্মাৰ্থ দি কিনিবলগীয়া হৈছিল । সেই প্ৰাণীটিয়েই হৈছে স্তমলা ।

এই মিলন-অভিনয়ৰ লগত স্তমলাৰ প্ৰকৃত সম্বন্ধ কি বুজা টান । হবপাৰে, নিজৰ বহু-বতৰ গৈছে বুলি ভাবি ভনৌয়েকৰ নিস্মাৰ্থ মৰমৰ বাবে তেওঁ সেই মিলন-দৃশ্য ভাল পাইছিল, দুইটিৰে পৱিত্ৰ মিলনৰ বাবে চেষ্টা কৰিছিল । কেতিয়াবা বোহ-পেঁচ লাগিলে স্তমলাই দুইকো মিলাই দিছিল আৰু সংসাৰৰ আওতাও নজনা ভনৌয়েকক সদায় মৰমেৰে শিক্ষা দি চলাতলৈ তেওঁ ধীবেন্দুক নানা-ভাৱে বুজাইছিল আৰু অনুনয় বিনয় কৰি কৈছিল । কিন্তু এই ব্যাখ্যা দিলেও যেন স্তমলাৰ সেই সম্বন্ধৰ কথা তেনেই ওলাই নপৰে ।

পমিলাই ধীবেন্দুক আৰু ধীবেন্দুই পমিলাক ভাল পায় বুলি পমিলাই নিজে হাজাৰো জানক, প্ৰেমৰ আৰু ইয়াতকৈ ডাঙৰ মৌভাগ্য নাই বুলি লোকে হাজাৰ মুখে

দীপাবলি

কণক, তথাপি পমিলাৰ ভালপোৱাৰ সাৰ্থকতাৰ শব্দবী
চিন স্বৰূপে ধীবেন্দুই এটি বহুমূলীয়া আঙঠি উপহাৰ
দিয়াৰ দিনা পমিলাই যি আনন্দ পালে, তাৰ তুলনা
তেওঁলোকৰ অতীত বুৰঞ্জীৰ কোনো অধ্যায়তে পাবলৈ
নাই।

পমিলা আনন্দত আপোন-পাহৰা হল। সুমলাও
সেই কুঠৰীতে আছিল, কিন্তু তেওঁলোক এই তন্ময় অৱস্থাত
থাকোঁতেই সুমলা কোন তলকত আৰু কি কাৰণত তাৰ
পৰা ওলাই গল, তেওঁলোকে তাৰ ততকে ধৰিব
নোৱাৰিলে।

অলপ পিছত ধীবেন্দুই তেওঁক বিচাৰি আহি ভিতৰ
ফালৰ কুঠৰী এটাত হেলনী ঢকী এখনত আমনে-জিমনে
বহি থকা দেখিলে। ধীবেন্দু আছিল আনকালৰ
দৰে সুমলাক পমিলাৰ বিৰুদ্ধে গোচৰ দিবলৈ, কিন্তু
আজি তেওঁ সুমলাৰ এই অৱস্থা দেখি বিমোহিত পৰিল।
তেওঁলোকৰ সুখ-আনন্দত তেওঁতো সুমলাক আমনে-
জিমনে হোৱা কেতিয়াও দেখা নাই! 'সুমলা, আজি
তোমাৰ কি হৈছে?' ধীবেন্দুৰ এই প্ৰশ্নত সুমলা স্বপ্নৰ
পৰা সাৰ পোৱাৰ দৰে হৈ অলপ সতৰ্কভাৱে কলে
বোলে তেওঁৰ আজি কিবা পুৰণি কথা এটা মনত পৰিছে।

তিল-মাহ

ধীৰেন্দ্ৰৰ মন সম্পূৰ্ণ মুকলি নহল যদিও, তেওঁক আক
পেৰি ধৰিবলৈ তেওঁ ভাল নাপালে। আকৌ তিনিওটি
আহি লগ লাগিল আৰু অলপ পিছতে ধীৰেন্দ্ৰই সেই
দিনাৰ বাধে বিদায় ললে।

ঈশ্বৰে মানুহ স্ৰজন কৰিছে, মানুহ তেওঁৰ সন্তান ;
অথচ তেওঁ মানুহৰ সুখ দেখিব নোৱাৰে কিয় ? অন্ততঃ,
কৰ্তব্যৰ অনুবোধত ধীৰেন্দ্ৰই যেতিয়া ভালেমান দিনৰ
কাৰণে পমিলাক এৰি যাবলগীয়া হল, পমিলাৰ মনলৈ
এনে ভাবেই আহিছিল। কিন্তু, ধীৰেন্দ্ৰ যেতিয়া যাবই
লাগিব, তেতিয়া অগত্যা পমিলাই ধীৰেন্দ্ৰক চকুৰ
পানীৰে বাট নেদেখা অৱস্থাবে বিদায় দিলে। ধীৰেন্দ্ৰই
কাল, তেওঁ যিমান সোনকালে পাৰে প্ৰবাসৰ পৰা
উলটিব ; পমিলাক তেওঁ কেতিয়াও এখন্তেকৰ কাৰণেও
পাহৰিব নোৱাৰে আৰু তেওঁক অবিখ্যাস নকৰে, ইত্যাদি,
ইত্যাদি ; আৰু কত কথা !

পমিলায়ো সেইদৰে কান্দোন-কাটোন কৰি কত
আশা, বিশ্বাস, প্ৰীতি আৰু দুখৰ কথা কৈ ধীৰেন্দ্ৰক
বিদায় দিছিল, স্নান মাখোন তাৰ সাক্ষী আছিল।
ধীৰেন্দ্ৰই যাবলৈ বিদায় লোৱা দিনা ধীৰেন্দ্ৰক, তেওঁৰ
অবিহনে পমিলাৰ মনৰ অৱস্থা কেনে হ'ব, আদি কথাৰে

দীপাবলি

যিমান সোনকালে পাবে ভালে-দুশলে প্ৰবাসৰ
পৰা উলটিবলৈ বৰাই-বুজাই কওঁতে কওঁতেই ক্ৰমে
সুমনাৰ মুখ গহীন হৈ আহিল, আৰু তেওঁ মনৰ আবেগ
স্বমৰিব নোৱাৰি হঠাৎ 'সোনকালে উলটিবা' বুলি
কান্দোনৰ সূত মিলি শেষৰ মাতঘাৰি মাতি
কাপোবেবে মুখ ঢাকি ভিতৰ সোমাল। ধীৰেন্দ্ৰ
আচৰিত হল, আৰু অলপ পৰৰ পিছতে তেওঁৰ মুখৰপৰা
'ওলাল—'কি নিশ্বাস ভগ্নো-স্নেহ' !

* * * * *

সটাকৈয়ে, সময়ে কি মন্ত্ৰ জানে ! আজি যাৰ হিয়াৰ
ঘা জ্বৰনত কেতিয়াও নুশুকাব বুলি মনে ধৰে, দহ দিন
নহয় এমাহৰ মূৰত সেই ঘা ক্ৰমে শুকানমুখীয়া হৈ
আহিবলৈ ধৰে। পমিলাই ধীৰেন্দ্ৰৰ যি অভাৱ আন
কেনেকৈ পূৰাব পৰা অসম্ভৱ বুলিয়ে ভাবিছিল, ক্ৰমে
তেওঁ সেই অভাৱ পূৰাব পৰা অসম্ভৱ নহয় বুলি ভাবিব
পৰা হল, আৰু তাৰ পিছত সেই অভাৱ পূৰাই লব পৰা
সম্ভৱ বুলিয়ে ভাবিবলৈ ধৰিলে। যি পমিলাই ধীৰেন্দ্ৰ
যোৱাৰ দিনৰপৰা ভালেমান দিনলৈ দুমহগীয়া ঘৰৰ
ওপৰৰ খিৰিকিয়ে জুমি চাই 'তেওঁ নাহিল' বুলি শূন্য
দৃষ্টিৰে বাজ-আলি উদাস দেখিছিল, সেই পমিলাই এমাহ

ভিল-মাত

গল নে নৌ, ৰাজ-আলিৰ ফালে জুমি চাবলৈ ধৰিলে—
'কোন আহিছে' ? তেওঁৰ সেই 'কিবা যেন নাই নাই' ভাব
আঁতৰি পলাল, দেখিলে সকলো পূৰ্ণ, তেওঁ কয় মাজতে
মিছা অভাৱৰ ভাব বুকুত বান্ধি মৰে !! এই সভ্যতাবেই
যে আন নাম সুবিধাবাদ ! •

জহৰ দিনকেইটাত ধনীৰ কাৰণে শ্বিলং পৃথিনীৰ
স্বৰ্গৰাজ্য,—প্ৰধান উপভোগ্য ঠাই। পমিলাহঁত বছৰি
এনে দিনত ঘৰৰ ঘৰোৱাল শ্বিলঙলৈ উঠি যায়। এইবাৰ
পমিলাহঁত শ্বিলঙৰ ঘিটো ঘৰত আছেগৈ তাৰ ওচৰৰ ঘৰ
এটাতে বঙলা দেশৰ এজন ধনী জমিদাৰৰ লৰাও কিছু-
দিনৰপৰা আছেহি। তেওঁৰ লগত লগুৱা-লিকচৌ, আৰু
এখন নতুন দামী মটৰ। সাজ-পাৰ আদি সকলো বিষয়ে
তেওঁ তেওঁৰ অৱস্থাৰ মৰ্যাদা যোল অনা অটুট ৰাখিছে ;
তেওঁ যি বাটেদি গাড়ী চলাই যাব, সেই বাট আৰু সেই
বটেদি যোৱা সকলো যাত্ৰী সুগন্ধি তেলৰ গোস্কত
গঙ্গাশ্নান কৰি ধাও নহৈ নোৱাৰে। পমিলাহঁতৰ ঘৰৰ
লগত এওঁৰ চিনাকি হোৱাত সৰহ দিন নালাগিল ; তাতে
এই ডেকা জমিদাৰৰ পিতাদেৱেকৰ লগত বোলে পমিলা-
হঁতৰ ঘৰৰ আগৰে পৰিচয় আছিল।

ক্ৰমে এওঁৰ পমিলাহঁতৰ ঘৰলৈ আহ- যাহ কৰা ঘন

দীপাৱলি

হৈ আহিবলৈ ধৰিলে, তাতোকৈ অধিক, পমিলাৰ লগত ঘনিষ্ঠতা দিনক দিনে বাঢ়িবলৈ ধৰিলে। আজি অলপ দূৰলৈ ফুৰিবলৈ, কাইলৈ নতুন ছিনেমা-বায়স্কোপ চাবলৈ এওঁ মটৰ লৈ আহিব আৰু তাত পমিলাক তুলি লৈ ফুৰিব বা বায়স্কোপ চাবলৈ যাব। সভ্যতাৰ দোহাই, ডেকা-গাভৰু মুকলি মনেৰে ফুৰাত বাধা দিয়া দূৰৰ কথা, কোনো বেয়া ভাব মনলৈ আনিব নাপায়। গতিকে আৰু শৰ্মা কিহৰ? বেচেৰী সুমলাই কিন্তু এই কথা ভালমান দিন মন কৰি আহিছিল। শেহত উপায় নাপাই তেওঁ এদিন পমিলাক নিজৰ অৱস্থা মনত পেলাই দিবলৈ চেষ্টা কৰিলে; সেই ধীৰেন্দ্ৰৰ সৰল ভালপোৱা, বিশ্বাস আদিৰ কথা কলে, আৰু কলে যে এজন ছাদিনীয়া আলহীৰ লগত এনেদৰে ফুৰাটো পমিলাৰ নিজা তৰফৰপৰা আৰু তেওঁৰ ধীৰেন্দ্ৰৰ কাৰণে কৰ্তব্যৰ ফালৰপৰা গ্ৰাহ্য হোৱা নাই।

পমিলাৰ সেই কথা এতিয়া কাণত নোসোমাল। তেওঁ কলে, তেওঁ কোনো অন্তায় কাম কৰিছে বুলি ভাবিব নোৱাৰে আৰু তাৰপৰা ধীৰেন্দ্ৰৰ প্ৰতিও তেওঁৰ কৰ্তব্যৰ ক্ৰটি হ'ব নোৱাৰে। সুমলাই অন্তৰত যি কষ্ট পালে, তাকে বুকুত বান্ধি মনে মনে থাকিবলৈ বাধ্য হল।

ভিল-মাহ

লোকক ভুৱা দিয়া সহজ কথা, কিন্তু নিজৰ বিবেকক এইদৰে ভুৱা দি কথা তেনে সহজ নহয়। বহুত দিনৰ মূৰত ধীবেন্দ্রৰ এখন গিঠি আহিল, তেওঁ কাশী, দিল্লী, এলাহাবাদ আদি নানা ঠাই ফুৰি ঘৰমুৱা হৈ উলটিছে, দুই-এদিনতে কলিকতা পাহি। তাৰ লগতে পমিলাৰ কাৰণে তেওঁৰ ধাউতি, অকৃত্ৰিম স্নেহ আদি সকলো ভালকৈ ফুটি ওলাইছে। সেইদিনা কিন্তু পমিলাৰ মন কেনেবা লাগিল, তেওঁ যেন কিবা এটা প্ৰকৃত পাপ কাম কৰিছে বুলি কোনোবাই তেওঁক প্ৰতি মুহূৰ্ত্ততে কাণে কাণে কব লাগিছে।

তেওঁ কি আছিল, কি হল! এইবোৰ নানা আকাশ-পাতাল গুণি পমিলা ফুলনিৰ ফালে যু কৰি আৰামী চকী এখনত বহি আছে, এনেতে কোনোবাই আহি পাছফালৰপৰা তেওঁৰ ঢুটি চকু জপাই ধৰিলে। পমিলাই কোনো আনন্দ বা বিস্ময়ৰ ভাব নেদেখুৱাই লাহে লাহে হাতখান তেওঁৰ চকুৰপৰা আঁতৰাই দিলে, যেন কৰ্ত্তাজনৰ বিষয়ে তেওঁ সঠিক জানিও তালৈ আওকাণ কৰিব খুজিছে। জমিদাৰৰ লবাজনে আজি পমিলাৰ এনে বিপৰীত ভাব দেখি নিশ্চয় অলপ অপ্ৰস্তুত হল, কিন্তু হতাশ নহল। তেওঁ লাহেকৈ চকী এখন টান মাৰি

দীপাবলি

আনি পমিলাৰ কাষতে বহি পৰিল। পমিলা স্বভাৱতে চঞ্চল, সেইদেখি পমিলাৰ এই খন্তেকীয়া তপ ভঙাত খেলুৱাৰী জমিদাৰৰ লৰাৰ সবহ পৰ নালাগিল।

সেইদিনা সেই অৱস্থাতে ফুচফুচীয়া মেল পাতি থাকোঁতেই সাজ লাগি ভাগিল। সুমলা ওচৰৰ কুঠৰী এটাতে বহি কিবা কাম কৰি আছিল; আন্ধাৰ হোৱা দেখি সুমলাই তেওঁলোকৰ তাত চাকি জ্বলাবলৈ ঘৰৰ লিগিবীজনীক কোৱা শুনি, তেওঁলোকক চাকি নালাগে বুলি জনালে। সুমলাই তেওঁলোকৰ দুই এটা কথা অলপ শুনিবলৈ পাইছিল, আৰু তাৰপৰা তেওঁলোকৰ বিষয়ে কিবা এটা ডাঙৰ আশঙ্কা কৰিছিল। কিন্তু পিছ মুহূৰ্ততে সেইটো অসম্ভৱ বুলি ভাবি তাক মনৰপৰা আঁতৰাই পেলালে। অলপ পিছতে তেওঁলোক দুয়ো তাৰপৰা উঠি আহিল আৰু সেই নিশা বায়স্কোপ চাবলৈ যাব বুলি জনালে। অনুমতিৰ বাবে পমিলাৰ বিশেষ কষ্ট নহল, কিয়নো সেইদিনা তেওঁৰ পিতাক ঘৰত নাছিল; মাকৰতো কোনো কথাত নুই কৰিবৰ সাহ নাই! পমিলাই নিজৰ কুঠৰী সোমাই সাজপাৰ পিন্ধিবলৈ লাগিল আৰু দুই-তিনিখন তামোল খোৱাৰ পৰত কুঠৰীৰপৰা বাহিৰ হৈ মটৰত উঠিল।

ভিল-মাহ

* * * * *

পিছদিনা পুৱা সুমলাই দেখে যে পমিলাৰ শোৱা-
কুঠৰীৰ দুৱাৰ তেতিয়াও জপোৱা। তেওঁ ভাবিলে,
হাতো বায়ুস্কোপ চাই পমিলা বহুত বাতি আহিছে, সেই-
দেখি তেওঁৰ উঠাত পলম হৈছে। আৰু অলপ পৰৰ
পিছত আহি পমিলাক তেতিয়াও উঠা নেদেখি সুমলাই
দুৱাৰত ঢকিয়াই দিব খোজোঁতেই দুৱাৰ সহজে মুকলি
হৈ গল, কিয়নো ভিতৰৰপৰা কোনেও তাত দাংমৰা
নাছিল। ভিতৰ সোমাই দেখে যে পমিলাই আগদিনা
গধূলি তেওঁলোকৰ কথা-বতৰাৰ পৰা পোনতে যি সন্দেহ
কৰিছিল সেয়ে সঁচা হল; পমিলাৰ বাতি গাত লোৱা
জাবকাপোৰখন শুই থকা মানুহৰ নিচিনা কৰি
দৌঘলকৈ চাৰিপাটাৰ ওপৰত পেলাই থোৱা আছিল;
পমিলা তাত নাই।

জমিদাৰৰ লৰাজনে বহুত আগৰেপৰাই বন্দবস্ত
কৰিছিল; আগদিনা গধূলি তেওঁ তেওঁৰ উদ্দেশ্য
পমিলাক কলে। পমিলাই পোনতে বৰকৈ আপত্তি
দেখুৱাইছিল; কিন্তু শেহত লৰাজনৰ উদ্দেশ্যই সিদ্ধ হল।
তুমি আগৰাতিয়েই বায়ুস্কোপ চাবলৈ যোৱাৰ ছলেৰে
পলায়ন কৰিলে।

দীপায়লি

সুমলা চৰণ পৰা মানুহৰ দৰে থৰ হৈ বল।
তেওঁ যি দেখিলে আৰু তাৰপৰা যি অনুমান কৰিলে,
তাকে তেওঁ পিছ মুহূৰ্ত্তত বিশ্বাস কৰিবলৈ টান পালে।
ডাঙৰ মানুহৰ ঘৰৰ লৰা-ছোৱালীৰ পক্ষে এই দৰে
পলাই যোৱাও সম্ভৱ নে? এই কথা মাঝ-বাপেকক
তেওঁ কি বুলি কব? তেওঁৰ অনুমান আৰু সবল
বিশ্বাস যদি সঁচা হয়, তেনেহলে ওচৰ-চুবুৰীয়া আৰু
মিতিৰ-কুটুমে কি বুলিব? দহ-নিলগীয়াই বা কি নকব?
তেওঁৰ নিজ ভনীয়েকে এনে কাম কৰিছে, তেওঁৰ
বিবয়ে লোকৰ কি ভাব হব? শত্ৰুৰে হাঁহিব, মিতিৰে
কান্দিব! তাৰ উপৰি, সেই ধীবেন্দ্রনাৰায়ণ! কি স্তম্ভৰ
অময়া সপোনতেই বা ষ্টৰ্ভগীয়া যুদ্ধ হোৱা নাই চাগৈ।
কত দিনত মূৰত সেই প্ৰাণ-প্ৰিয়তমাক লগপাব, বিবতৰ
সাঁচি থোৱা শত অভিলাষ পূৰণ কৰিব, আদি কত
আকাংক্ষাকুশমেই বা তেওঁ নাসাজিছে!! এইদৰে ভাবি
থাকোঁতে থাকোঁতে তেওঁৰ চকুৰে তেওঁ গম নোপোৱাকৈ
দুধাৰি চকু-লো বাগৰি গল। কিন্তু আকৌ এবাৰ ধীবেন্দ্রৰ
কথা ভাবি তেওঁৰ চকু-লো শুকাই গল। তেওঁৰ চকুৰ
আগে যেন জুই-আঙনি ওলাবলৈ ধৰিলে, পমিলাৰ অবি-
হনে যে ধীবেন্দ্রৰ জীৱনত স্তম্ভ নহব!

তিল-মাহ

এক মুহূৰ্ত্তৰ ভিতৰতে যেন বিজুলী-সোঁতৰ দৰে এইবোৰ কথা সুমলাৰ মনৰ মাজেদি পিছলি গল ! এই অৱস্থাতে হাতত এখন টেলিগ্ৰাম লৈ সুমলাৰ পিতাক কৰবাৰ পৰা ফুৰি ওলালহি, আৰু সুমলাৰ কাষ চাপি গল । সুমলাৰ মনত আকৌ আন এক বিধৰ ভাবে বিজুলী খেলিবলৈ ধৰিলে,— এইখন টেলিগ্ৰামত পমিলাইতৰ বিষয়ে কৰবাৰপৰা কোনোবাই কিবা লিখিছেনে কি ? সুমলাই মন কৰিলে, তেওঁৰ পিতাকৰ মুখ গহীন ; তেনেহলে তেওঁ অন্ততঃ পমিলা পলাই যোৱা কথা জানে ! কিন্তু তেওঁৰ এই চিন্তাই আৰু সবহ পৰ তেওঁৰ মনত ঠাই পাব নোৱাৰিলে । পিতাকে তেওঁৰ হাতত টেলিগ্ৰামখন দি কলে—‘এতিয়া কি কৰা হয় ?’ কি কথা । আপদৰ ওপৰতে আপদ ! সুমলাই চকুৰ আগত ছঁয়াময়া দেখিবলৈ ধৰিলে,—‘ধীৰেন্দ্ৰ কলিকতাত, চকুৰ বেমাৰ, অৱস্থা কাৰ্শ্বল, পমিলাৰ কাৰণে ব্যাকুল, এবাৰ আহিব লাগে !’ সুমলা এই অৱস্থাত আৰু ঠিয় হৈ থাকিব নোৱাৰিলে, পমিলাৰ কুঠৰীতে সোমাই তেওঁ পমিলাৰ শোৱা-পাটাৰ ওপৰতে বহি পৰিল । তেওঁৰ পিতাকো সেই কুঠৰীত সোমাই পমিলা কেনি গল বুলি সুধিলে । প্ৰথমবাৰ তেওঁ সুমলাৰপৰা একো সমিধান নাপালে । দোহাৰি

দীপাবলি

সোণাত স্নুমলাই আগবাতি পমিলা বায়স্কোপ চাবলৈ
গৈ ৰাতি অহা নাই বুলি কলে। তেতিয়া ধূৰ্ত্ত জমিদাৰৰ
লৰাই কি কাম কৰিছে, তেওঁৰ আৰু বুজিবলৈ বাকী
নাথাকিল।

তেওঁ খঙত বলিয়াৰ দৰে হল আৰু মনৰ আবেগত
কান্দি গুৱাহাতি লগালে। জমিদাৰী আৰু লগুৱা-লিগিৰি
সকলো চাপি আহিল। জমিদাৰীয়েও কথাটো বুজি শোক
কৰিবলৈ ধৰিলে। তথাপি তেওঁ জমিদাৰক সাস্থনা আৰু
শিক্ষা দিয়াৰ ছেলেৰে কলে—‘এতিয়া আৰু বেজাৰ কৰিলে
কি হ’ব, যি হ’ব লগা আছিল হৈ গৈছে। সম্প্ৰতি কি
কৰিব পাৰি তাকেই ভবা হওক। লৰা-ছোৱালীক
বৰ্ত্তমান যি বিজ্ঞানবীয়া শিক্ষা দিয়া হৈছে, তাৰ পৰিণাম
এনে নহৈ কি হ’ব?’ তেওঁ জমিদাৰীৰ এই কথা মৰ্মে
মৰ্মে উপলব্ধি কৰিলে; কিন্তু কি হ’ব, এতিয়া বহুত
পলম হল।

জমিদাৰৰ লৰাজন থকা ঘৰত খবৰ কৰা হল;
শুনিলে, তেওঁ আগবাতিয়েই সেই ঘৰ এৰি গৈছে।
লৰাজনৰ ঘৰৰ ঠিকানা জমিদাৰৰ জনা আছিল; শেষ
উপায়, তেওঁৰ পিতাকৰ নামে সৰিশেষ জনাই এখন
টেলিগ্ৰাম কৰা হল। পিছদিনা খবৰ আহিল, পমিলাৰে

PLEASE HANDLE THE BOOK CAREFULLY.

তিল-মাহ

সৈতে লবাজন নিজ ঘৰ পাইছেগৈ। পমিলা চাপনী বা পলৰীয়া বুলি জানি আন সকলোৱে তেওঁক ঘৰ সোমাবলৈ দিবৰ ইচ্ছা নকৰিলেও, বুঢ়া জমিদাৰে পমিলাৰ আত্মোপাস্ত জানি, আৰু তাইক খেদি পঢ়িয়ালে উভয় পক্ষৰ কলঙ্ক অযথাভাৱে বাঢ়িব বুলি পমিলাক ঘৰত ঠাই দিছে। এই বাতৰি শুনি যিহওক জমিদাৰ-জমিদাৰীয়ে অলপ সান্ত্বনা পালে।

সেইদিনাই গধূলি সময়ত কলিকতাৰপৰা আকৌ এখন টেলিগ্ৰাম আহিল—‘ধীৰেন্দ্ৰৰ অৱস্থা বৰ বেয়া, পমিলা নহলে কোনোমতেই ডাক্তৰে চকুৰ চিকিৎসা কৰিব নোৱাৰে; পলম কৰিলে তেওঁৰ অৱস্থা হতাশজনক।’ এই টেলিগ্ৰাম পাই জমিদাৰ আকৌ অঠাই সাগৰত পৰিল। কি কৰা হয়, কেৱল পমিলাৰ কাৰণেই যে হলে ধীৰেন্দ্ৰৰ সৰ্বনাশ হব! আনপিনেও পমিলাই যি অকীৰ্ত্তিকৰ কাম কৰিছে, সেই কথা যদিও ক্ৰমে গোটেইখনতে বৈ বৈ যাব, তথাপি সম্প্ৰতি নো তেওঁ নিজে সেই কথা কোন লাজেৰে প্ৰকাশ কৰে! ভাঙি নকলেই বা লোকে, ঘাইকৈ ধীৰেন্দ্ৰই কি ভাবিব? এইবোৰ আকাশ-পাতাল গুণি গুণি তেওঁ ইকুল-সিকুল হেৰুৱালে।

দীপাৱলি

এনেতে ভিতৰৰ কিবা বনৰপৰা স্মৃলা ওলাই আহি মেঘৰ ওপৰত টেলিগ্ৰামখন দেখি মেলি চালে। তেওঁৰ সৰ্ব্বাঙ্গইদি যেন এটি বিজুলী-সোঁত সৰকি গল। পিতাকলৈ চাই দেখে, তেওঁ চিন্তাত মগ্ন। স্মৃলাৰ মনত এটা নতুন ভাব খেলালে। পিতাকৰ ফালে চালে, মনত সাহ নহল। অলপ পৰ বৈ আকৌ এবাৰ বুকুত বল বান্ধি লৈ লাহেকৈ মাতিলে, 'পিতা !' তেওঁৰ কোনো মাত নুশুনিলে। এইবাৰ আক অলপ ডাঠকৈ মাতিলে—'পিতা !' গম্ভীৰভাৱে উত্তৰ আহিল—'কি ?' স্মৃলাই আকৌ অলপ ইতস্ততঃ কৰি কলে,—'কি ভাবিছে ?' 'মোৰ তো ভাবনাৰ একো অস্ত নাই !' 'মই এটা উপায় দেখিছোঁ।' 'উপায় ? কি উপায় ?' বলি জমিদাৰে অলপ সতৰ্কভাৱে চকীৰ ওপৰত বহি ললে। স্মৃলাই কবলৈ ধৰিলে—'আপুনি তো সদায় কয়, মোৰ আৰু পমিলাৰ মাতৰ পাৰ্থক্য ধৰা টান ; এতিয়া ধীবেন্দুই চকুৰে নেদেখে, তেনেহলে পমিলাৰ হৈ মই ধীবেন্দুৰ আলপৈচান ধৰিব নোৱাৰিম কিয় ?' তেওঁ হঠাৎ কৈ উঠিল—'সঁচা, সঁচা ! কিন্তু অসম্ভৱ, তুমি কেনেকৈ সেই কাম কৰিবা ?' 'অসম্ভৱ কিয়, পিতা ?' বোলাৰ লগে লগে স্মৃলাৰ দুটি চকু পানীৰে উপচি পৰিল। তেওঁ

তিল-মাহ

সকলো পাহৰি গল, কান্দোনৰ স্মৰত মিলাই কবলৈ ধৰিলে—‘আপুনি জানো ইমান দিনে মন কৰা নাই, ধীবেন্দ্রক মই প্ৰাণ ভৰি ভাল পাওঁ ? কিন্তু মই যেতিয়া দেখিলোঁ, পমিলাক লৈয়ে তেওঁ সুখী হব আৰু পমিলাও সুখী হৈছে, তেতিয়া মই’ তেওঁলোকৰ সুখৰ বাটৰ বগৰি-জেং হবলৈ সমূলি ভাল নাপালোঁ, আন নালাগে, একমাত্ৰ পৰমেশ্বৰৰ বাহিৰে এই মুহূৰ্ত্তলৈকে কোনো মনৰ বাসনাৰ ফুটকে নিদিছিলোঁ। কিন্তু পমিলাৰ অবিহনে ধীবেন্দ্রৰ যেতিয়া প্ৰাণৰ সংশয় হৈছে, তেতিয়া যদি মোৰপৰা তেওঁৰ অকণো উপকাৰ হব পাৰে, তাক কৰিবলৈ মই সমূলি কুণ্ঠিত হব নোৱাৰোঁ। মোৰ সেৱাৰ আৰু প্ৰকৃত ভাল পোৱাৰ বিচাৰৰ এয়ে শেষ সময়।’

তেওঁ অলপ ডবক মাৰি ৰল। তাৰ পিছত কলে— ‘কিন্তু ধীবেন্দ্রৰ যদি ভাল হয়, তেওঁৰ চকু যদি ঈশ্বৰে আকৌ আগৰ দৰে কৰে, তেতিয়া তুমি তোমাৰ এই কাৰ্য্যৰ হৈ কি উত্তৰ দিবা ?’ ‘মই জানো, ধীবেন্দ্রই মোক কেতিয়াও ভাল পাব নোৱাৰে। যদি মোৰ উদ্দেশ্য সফল হয়, যদি ধীবেন্দ্র আকৌ আগৰ ধীবেন্দ্র হয়, তাতেই মোৰ কৰ্ত্তব্যৰ ওৰ পৰিব ; মোৰ ছদ্মবেশৰ বাবে তেওঁৰ চৰণত ক্ষমা-প্ৰাৰ্থনা কৰি মই তেওঁৰ কাষৰ

দীপাবলি

পৰা বিদায় লম।’ জেওঁ তেতিয়া আৰু একো কবলৈ
ঠাই নাপালে। কাৰ্য্যৰপৰা বুজা গল, তেওঁ সেই
প্ৰস্তাৱত সন্মত আছে; কিয়নো সেইটো অকল তেওঁৰ
জীয়েক সুমলাৰ অনুৰোধেই নহয়, সেইটো আংশিক-
ভাৱে কৰ্ত্তব্যৰ নীৰৱ অনুৰোধ বুলিও তেওঁ মানিবলৈ
বাধ্য হ'ল।

* * * * *

ঘাইকৈ ঈশ্বৰৰ অনুগ্ৰহ, ডাক্তৰৰ ঐকান্তিক চেষ্টা
আৰু ছদ্মনেশী সুমলাৰ আশাশুধীয়া আলপৈচানৰ
ফলত ভালোমান দিনৰ মূৰত ধীৰেন্দ্ৰৰ অৱস্থা ক্ৰমে
ভালৰ ফালে ঢাল লৈছে। আৰু মুঠেই দহদিন আছে,
ধীৰেন্দ্ৰৰ চকুৰ বিকাৰ ভাল হ'ব বুলি আশা কৰা হৈছে,
আৰু তেতিয়াই চকুৰ বান্ধ মুকলি কৰি দিয়া হ'ব।
সুমলাৰ আশা-ভয়, অবেগ-উদ্ভিগতা সকলোৱে তেওঁক
জুৰি দি ধৰিছে। দহদিনৰ মূৰত ধীৰেন্দ্ৰ ভাল হ'ব,
তেওঁৰ অভ্যুত্থান সিদ্ধি হ'ব, প্ৰাণৰ সুস্থপ ফলিব। কিন্তু
তাৰ পিছত?—তাৰ পিছত সুমলা চিৰজন্মৰ কাৰণে
ধীৰেন্দ্ৰৰ অনাদৰ, অৱজ্ঞা আৰু আত্মাৰত পচিব লাগিব।
ধীৰেন্দ্ৰৰ আলপৈচান ধৰা দিনৰেপৰা ধীৰেন্দ্ৰই তেওঁক
দিনক দিনে বৰ ভাল পাই আহিছে, দহ দিনৰ মূৰত

ভিল-মাহ

তাৰ চূড়ান্ত আৰু অন্ত হব। কিন্তু এই ভাল পোৱা জানো প্ৰকৃততে তেওঁৰ ?—এই ভাল পোৱা পমিলাৰ ; তেওঁ তাক অপহৰণ কৰিছে ! হিঃ, কি দুঃসিং কামকে বা তেওঁ নকৰিছে !

সুমলাৰ এইবোৰ চিন্তা-উদ্ভিগ্নতালৈ কাণ নিদি সময় যাবলৈ দিবলৈ ; অনন্ত কাৰণে দৰে এই দহ দিনৰ বুকুৰো আঠোটি দিন সবকি গল। কাইলৈ ধীবেন্দ্রৰ চকুৰ বান্ধ মুকলি কৰাৰ দিন ; ধীবেন্দ্রৰ হিয়া আশা, আনন্দ আৰু কৃতজ্ঞতাৰে উপচি পৰিছে। কতদিনৰ মূৰত তেওঁ কাইলৈ দ্বিতীয় জনম পাব ; সেই সুনীল আকাশত লাগি থকা জোন, বোলা আৰু অসংখ্য তৰা দেখিব তাৰ তলত বিস্তীৰ্ণ সেউজীয়া পৃথিবীত ঈশ্বৰৰ গৰিমায়ম চাৰিমুঠি জীৱৰ না-না অৱলীলা দেখিবলৈ পাব ; আৰু এই সকলোৰে মাজত দেখিবলৈ পাব এটি বিশেষ প্ৰাণী যাব “ৰূপ লাগি আৰ্থ বুৰে গুণে ৰূপ ভোব।” সুমলাই তেওঁৰ কাষতে বহি তেওঁৰ পতি কৰিছে ; তেওঁৰ চকু উদাস ! ধীবেন্দ্রই অসীম আশাত উপচি পৰা হৃদয়েৰে সুমলাৰ গাত হাত বুলাই কৈছে “পমিলা ?”—প্ৰথম দিনাৰেপৰা ‘পমিলা’ বোলাত আজি সুমলাৰ শিৰে শিৰে বিজুলী শক্তি সেইদৰে বৈ যোৱা নাই, সেই মাতত

দীপাবলি

তেওঁ অভ্যস্ত হৈ গৈছে,—‘আজি তোমাক মই যিমান ভাল পাইছোঁ, অন্তৰত তোমালৈ যিমান শ্ৰদ্ধা হৈছে, জীৱনত কেতিয়াও তোমাক সিমান ভাল পোৱা নাছিলোঁ। আজি মোৰ প্ৰেম বাৰিষাৰ লুইতৰ দৰে গভীৰ আৰু পৰিপূৰ্ণ। পমিলা!—’ এই বুলি ধীৰেন্দ্ৰ হঠাৎ বৈ গল; সুমলাৰ গাত বুলোৱা হাত থিতাতে কোঁচ খাই গল। সুমলাও কিছু পৰৰ কাৰণে এই কাণ্ড দেখি অশ্রুত হৈ থাকি পাছত স্মৰককৰে তাৰপৰা উঠি ভিতৰলৈ গল। ধীৰেন্দ্ৰয়ো একো নকলে। তেতিয়া সঁজ লাগিবৰ পৰ হৈছিল। সেইদিনা গধূলি আৰু সুমলা একবাৰেই ধীৰেন্দ্ৰৰ কাষলৈ নগল।

আজি পুৱা ৯ বজাত ডাক্তৰে ধীৰেন্দ্ৰৰ চকুৰ চিকিৎসা কৰিব; যদি কৃতকাৰ্য্য হয় তেন্তে আজিৰ পৰা তেওঁৰ চকুৰ বান্ধ ওচিব, ধীৰেন্দ্ৰ আগৰ ধীৰেন্দ্ৰ হব, নহলে ডাক্তৰে তেওঁৰ চকু ভাল হোৱা আশা এৰিব। আজি পুৱাও সুমলা ধীৰেন্দ্ৰৰ কাষ চপা নাই। সময়মতে ডাক্তৰ আহিল; সুমলাৰ পিতাক ধীৰেন্দ্ৰৰ আন লগা-ভগা, বন্ধু, সকলো চাপি-কুটি আহিল। এঘণ্টা মানৰ মূৰত আকৌ সকলো দিহা-দিহি গল; কেৱল জমিদাৰক তাৰ পিছত ধীৰেন্দ্ৰই আৰু আধাঘণ্টা মান সময় ৰাখি

ভিল-মাহ

অকলে কিবা কথা-বার্তা হল। তেতিয়া সুমলাই কি কৰিছিল? লাজ, ঘৃণা, আশঙ্কা সকলো বুকুত বাধি ধৰে কোনোবা এটা কুঠৰীত আমনে-জিমনে বহি আছিল। তাতে গৈ তেওঁৰ পিতাকে তেওঁক ধৰে দিলে, ধীৰেন্দ্ৰই তেওঁক মাতিছে।

কথাটো শুনিye সুমলাৰ তালুৰ আগে জীৱ গল। অগত্যা তেওঁ যাবলৈ বাধ্য হল। সেয়ে যেন তেওঁৰ এক যোজনৰ বাট; তেওঁ আগলৈ এখোজ, পাছলৈ এখোজ কৰি যাবলৈ ওলাল। ধীৰেন্দ্ৰই মাতিছে? ধীৰেন্দ্ৰই তো সুমলাক নিবিচাৰে! তেনেহলে তেওঁ বিচাৰিছে পমিলাক! তেওঁতো পমিলা নহয়, হবও নোৱাৰে! নহয়; এই দৃষ্ট ছদ্মবেশ তেওঁ আক ধৰি থাকিব নোৱাৰে, অসম্ভৱ!

তেওঁ এইদৰে গৈ হাতত-সাৰে ভৰিত-সাৰে ধীৰেন্দ্ৰৰ কাষ চাপিল। তেতিয়াও ধীৰেন্দ্ৰৰ চকু বন্ধ। তেনেহলে ধীৰেন্দ্ৰৰ চকু ভাল নহল! ধীৰেন্দ্ৰই মাত লগালে—‘পমিলা!’ সুমলা হঠাৎ বাউলীৰ দৰে হৈ ধীৰেন্দ্ৰৰ ভৰিত পৰি তেওঁৰ দুটি ভৰি চকুলোৰে তিয়াই পেলালে; চলে—‘মোক ক্ষমা কৰাঁ, ক্ষমা কৰাঁ। মই ইমান দিনে তোমাক ফাঁকি দিলোঁ; আক নোৱাৰোঁ। ক্ষমা কৰাঁ।

দীপাবলি

মই পমিলা নহয়, মই সেই পিৰাচনী সুমলা।' তেওঁ
এইদৰে কোৱাৰ লগে লগেই ধীৰেস্ত্ৰই তেওঁক নি তেওঁৰ
বাহুৰ মেৰত সুমুৱাই ললে। 'বুজিছোঁ, তুমি পমিলা
নোহোৱাঁ, তুমি সুমলা। কিন্তু হাজাৰ পমিলা আজি মোৰ
মানত সুমলাৰ শতাংশৰ এক অংশৰ সমান হ'ব নোৱাৰে।
কালি যে মই কৈছিলোঁ, 'আজি তোমাক যিমান
ভাল পাইছোঁ, জীৱনত তোমাক কেতিয়াও সিমান ভাল
পোৱা নাই' সেই কথা প্ৰকৃততে তোমাৰ হে উপযুক্ত।
তোমাক লক্ষ্য কৰিহে মোৰ অন্তৰ ভেদি সেই কৃতজ্ঞতা
ফুটি ওলাইছিল। প্ৰকৃততে মই পমিলাক কেতিয়াও
ভাল পোৱা নাছিলোঁ, তেনে অৱস্থাত ভাল পোৱা হ'ব
নোৱাৰে; সি খন্তেকীয়া ৰূপজ মোহ; দুদিনীয়া আলতীৰ
দৰে আছিল আৰু গল। তাত মোৰ অকণো ক্ষোভ
নাই। তুমি তোমাক ক্ষমা কৰাৰ কথা কৈছা, কিন্তু
তোমাৰ দোষৰ উপযুক্ত দণ্ড নিদিয়াকৈ মই তোমাক ক্ষমা
কৰিব নোৱাৰোঁ। 'মই মান্তি আছোঁ, কিন্তু তাৰ
আগতে, তুমি মোৰ গাত কালি হাত বুলাই থাকি হঠাতে
নিষ্ঠুৰভাৱে খেদি দিয়াৰ সন্তোষজনক কৈফিয়ৎ দিব
লাগিব।' 'তাৰ কাৰণ তোমাবো অবিদিত নহয়। গাত
হাত বুলাই থাকোঁতে হঠাৎ পমিলাক উপহাৰ দিয়া

তিল-মাহ

আঙঠিটোৰ কথা মনত পৰিল। চাৰ্লোঁ, আঙুলিত
আঙঠি নাই। মোৰ মূৰত চৰগ ভাগি পৰিল। ভাবিলোঁ,
পমিলাই মোৰ দৃষ্টিহীনতাৰ আঁৰত নিশ্চয় কিবা অন্তায়
খেল খেলিছে। ইতিমধ্যে তুমি উঠি গলা। আজি
পুৱা তোমাৰ পিতাৰ পৰলুহ সকলো ৰহস্য বুজিছোঁ;
মোৰ স্বপ্ন মিছা নহল।’ ‘বাক এতিয়া থাওক সেইবোৰ
কথা। মোৰ দোষৰ দণ্ড লবলৈ মই সাজু।’

‘তোমাৰ দণ্ড হৈছে— তুমি ইমান দিন লুকাই লুকাই
আশান্ত্বনীয়ভাৱে মোৰ আলপৈচান ধৰাৰ কাৰণে
আক মোক ভাল নাপালেও বা মই তোমাৰ ভাল পোৱাৰ
যোগ্য নহলেও মোক ইমান দিন ভাল পোৱাৰ ভাও
জোৰা বাবে তোমাৰ পবিত্ৰ ছবিখনি মোৰ জীৱনৰ
লগৰী কৰি লবলৈ তুমি মোক অনুমতি দিব লাগিব। মই
জানো, তোমাক পাবৰ মই যোগ্য নহওঁ। কিন্তু পমিলাক
মই কেতিয়াও প্ৰকৃততে ভাল পোৱা নাছিলোঁ; গতিকে
অন্তৰৰ প্ৰীতি, কৃতজ্ঞতা, শ্ৰদ্ধা সকলোখিনি দি মই
তোমাৰ স্মৃতি পূজা কৰি থাকিম, আৰু শান্ত তাপসৰ
জীৱন কটাম।’

‘কি, তোমাক মই ভাল পোৱাৰ ভাও জুৰিছিলোঁ।
মাথোন, তোমাৰ সুখৰ কাৰণে মোৰ জীৱন তিল-

দীপাবলি

ভিলকৈ ক্ষয় কৰাও তুমি ভাল পোৱা নোবোলা ? নহয়, আৰু মই তোমাৰ লগ এৰিব নোৱাৰোঁ। তোমাৰ অনুমতি পালে মই তোমাৰ কায়াৰ ছাঁয়া হৈ ফুৰি নিজক নিজে ধন্য মানিম।’

‘কিন্তু মোৰ লগৰীয়া হোৱা মানে কি, তুমি পাহৰি যোৱা কিয় ? মই যে এতিয়া জীৱনৰ কাৰণে অন্ধ।’

‘কিন্তু তোমাৰ লগ এৰি মোৰ জীৱন কটোৱা যে কি নিৰ্যাটন—তোমাতে যে মোৰ মন-প্ৰাণ কেতিয়াবাই সঁপি থৈছে।—কি জীয়া-যন্ত্ৰণা তোমাৰ বিহনে জীৱনত সহ্য কৰিছোঁ—তালৈ ভাবি নোচোৱা কিয় ?’

‘তেনেহলে মোতকৈ ভাগ্যবান আৰু দ্বিতীয়জন সংসাৰত নাই। সুমলা, প্ৰাণৰ লগৰি, তোমাৰ নিজ হাতে মোৰ এই চকুৰ বান্ধ মেলি দিয়া, মোৰ এই দ্বিতীয় জন্ম শতবাৰ দৃষ্টি হওক।’

ধীৰেন্দ্ৰই কি কৈছে সুমলাই সঠিক একো তৎ ধৰিব নোৱাৰিলে। তেওঁ কেৱল আশঙ্কা আৰু বিমোৰৰ ভাবেৰে ধীৰেন্দ্ৰৰ চকুৰ বান্ধটো মোকোলাব খুজিলে। তাৰ পিছত দেখে,—কি আচৰিত ! এটা জন্মৰ, কিয়, কত জন্মৰ আশা, আনন্দ আৰু হেঁপাহেৰে ধীৰেন্দ্ৰৰ দুটি নয়ন-ভ্ৰমৰে সুমলাৰ সুপৰিত্ৰ ৰূপ-সুধা পান কৰিব লাগিছে।

ভিল-মাহ

সুমলাই সেইটো দিঠক নে সপোন তাৰ মোৰ একো ধৰিব
নোৱাৰি থৰ লাগি চাই বল, সেই সুনীল আকাশ, সেই
সেউজীয়া ধৰণী, সকলো তেওঁ পাহাৰি গল।

বহুত পৰৰ পাছতহে, সংজ্ঞা পাই তেওঁ দেখে, তেওঁ
তেওঁৰ বাঞ্ছিত ধন সেই ধীৰেন্দ্ৰৰ কোলাত। তেওঁ কলে
—‘ই স্বপ্ন নে কি ধীৰেন ? মোক এৰি দিয়া। মই তো
পমিলা নহয়। তুমি তো মোক কেতিয়াও বিচৰা নাই,
মই নিজে তোমাক ধৰা দিছিলোঁ। মই তোমাক বিচাৰি-
ছিলোঁ’।

‘আক মোক লাজ নিদিবা, সুমলা।’ প্রকৃততে সদাই
মই তোমাকহে বিচাৰিছিলোঁ। কিন্তু মই ঘৰ চিনি নাপাই
গৈ লোকৰ দুৱাৰত থুন্দিয়াইছিলোঁ। সেই দুৱাৰ জপোৱা,
তাত মোৰ ঠাই নাছিল। এতিয়া ঘূৰি ঘৰি আহি আছল
ঘৰ চিনি পাইছোঁ; এতিয়া আক মোক কোনে খেদি
পঠিয়ায় ?’

‘তেনেহলে ই তোমাৰ প্রকৃত ভাল পোৱা ? পুতৌ
নহয় ? তেনেহলে ই তোমাৰ আপোন ইচ্ছা ?’

‘পিয়ে, ই মোৰ ইচ্ছা, ই তোমাৰ ইচ্ছা; তাতোকৈ,
ইচ্ছা !’

*Library books will give you more pleasure
if handled carefully with clean hands*

ইন্দ্রধনু

হাঁহি আক চক্-লোৰ ককণ মিলন,
এয়ে হয় মানৱ জীৱন !
খন্তেকীয়া কিৰণত প্ৰাণৰ পখিলা নাচে,
শন্তেকৰ মধু পৰশন ;
তাৰ পাছে অশ্রু বৰিষণ !
হুদিনীয়া মানৱ জীৱন !!

কোনোৰ উখলি উঠে সেই পোহৰতে
সুখৰ চৰায়ে গায় গান ,
কোনোবা দেশৰ-পৰা উলহিত আহে উট
নজনা-সুগন্ধা এটি তান,
আবেগত আকুল পৰাণ !
সুখৰ চৰায়ে গায় গান !!

হৃদি-সৰগত হয় আশ্ৰয়ী বিকাশ,
ইন্দ্রধনু সাত বৰণীয়া ,
আশিস শিৰত লই প্ৰেমৰ সজুলি আনি
সাজে ঘৰ কৰি যুগমীয়া,
তাবে, প্ৰেম যাউতি-যুগীয়া !
ইন্দ্রধনু সাত বৰণীয়া !!

বিচ্ছেদৰ বাণপানী ওফন্দি উঠিলে
চেনেহৰ ছবিটি লুকাই,
হিৰণ্ময়-সোঁতত পৰি প্ৰেমৰ মন্দিৰ ভাগে,
জীৱন সাতৰঙা উটি যায় !
খন্তেকীয়া পোহৰ পলায় !!

বিমানৰ ডাববত প্ৰেমৰ কিৰণ সানি
জীৱনৰ ইন্দ্রধনু গঢ়ে বিধতাই ।

“যহু”

**খ্যাতনামা সাহিত্যৰথী
শ্রীযুত যেশুধৰ ৰাজখোৱা ডাঙৰীয়াৰ
প্ৰকাশিত**

১। অসমীয়া বঙাবাক্যকোষ (পকাবন্ধা)	...	২৪৫
২। The Hoby Nam-Ghosha	...	২৭
৩। Assamese Demonology	...	১৭
৪। Short Accounts of Assam	...	১৭
৫। Gunmala	...	১৭
৬। লখিমী-জিবোতা	...	১৭
৭। সেউতী-কিৰণ (নাটক)	...	১৭/০
৮। Notes on the Sylhet Dialect	...	১০
৯। Historical Sketches of Old Assam	...	১০
১০। দক্ষ-বক্ষ (নাটক)	...	১০
১১। The Ear Eater (or Kankhowa)	...	১০
১২। দুয়োখনৰ উকভজ (নাটক)	...	১০
১৩। কুৰি শতিকাৰ সভ্যতা (নাটক)	...	১০
১৪। কলিযুগ (পৌৰাণিক ধেমেলীয়া নাট)	...	১০
১৫। তিনি ঘৈণী (নাট)	...	১০
১৬। বাতী (গীত)	...	১০
১৭। অসমীয়া ভাই (পত্ৰ)	...	৭/০
১৮। দশ-গীত (গান)	...	৭/০
১৯। পঞ্চ কবিতা (পত্ৰ)	...	৭/০
২০। বিহু (কথা)
২১। দেৱাৰ (নাটিকা)
২২। জীৱন সন্ধিয়া (পত্ৰ)
২৩। জেঠাৰ প্ৰলয় (পত্ৰ)
২৪। মিপুৰীৰ বাতৰি (পত্ৰ)
২৫। জয়মতী (কাহিনী)

পোষাৰ ঠিকনা—Rajkhowa Publishing House,
Reharari P. O. (Dibrugarh)